

Варнак Д.

Таселниця
організації

1.470
КВАРТАЛЬНИК

ВІСТНИКА

МІСЯЧНИКА ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦТВА, НАУКИ Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

Д. ВАРНАК

ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

ЛЬВІВ

1936

Ч. 2

Передплата на „ВІСТНИК“

в краю виносить:

квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23
платні згори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.
Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій валюті.

Квартальника Вістника

в 1937 р. вийде, як дотепер, 4 книжки в ціні
від зл. 1 до зл. 2.

Річна передплата виносить зл. 4 платних згори.

Для закордону зл. 5.

Річна передплата „Квартальника“ для передплатників
„Вістника“ виносить половину.

А ДРЕСЯ: Львів, Чарнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371.

Дм. Донцов

НАША ДОБА І ЛІТЕРАТУРА

СТ. 136. ЦІНА 4 зл.

Збірник статей: 1. Криза нашої літератури 2. Росія чи Європа 3. Роздвоєні душі 4. Естетика декадансу 5. Мистецтво для мистецтва чи для життя і інші.

Вийшла окремою збіркою книжка

ЮРІЙ КЛЕН

ПРОКЛЯТІ РОКИ

(поема)

ц. зл. 1.20 на звичайнім, зл. 2 на кращім папері.

с ч
англич

Національно-соціалістичне робітничє свято в Німеччині.

06
10
Д. Докшов

(Д. ВАРНАК)

ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

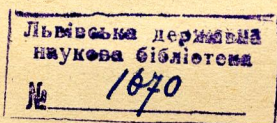
31.470

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Л Ї В І В

1 9 3 6

Квартальник Вістника ч. 2 (10)

ПЕРЕДМОВА

Досі видання нашої «Книгозбірні» або «Квартальника» були присвячені — великим характерам або великим ідеям. Бо се наймогутніші порушуючі сили історії.

Ся книжка порушує иншу тему: організації.

Історичні постатті та їх ідеї — щоби втілитися в життя, або вирізьбити його на свій взірець — не могли обійтися без особливого знаряду, яким власне є організація.

Що до сього останнього питання, в головах переважної більшости нашої інтелігенції панує — на жаль — така сама саламаха, як і в багатьох инших питаннях. Тягар забобонів минулого віку не дає їй підійти до розв'язки многих проблем.

Так як була нам байдужа проблема морального добору людей (хтобудь — аби побільше!); так як була нам байдужа проблема світогляду (його заміняла — «програма») — так байдужа була нам проблема основних засад гуртовання людей, проблема організації, як сказалиби ми тепер — ордену (його заміняла в нас — «партія»).

До сеї останньої проблеми маємо намір підійти в сій книзі, спираючись головню на тих місцях книги Адольфа Гітлера — «Моя боротьба», які трактують сю проблему.

Чому ми вибрали якраз книжку «Моя боротьба»? Тому, що автор її створив організацію, яка боролася і бореться з світоглядом (комунізму), що — в його російській, жидівській чи іншій формі — й досі є смертельним ворогом нашого народу.

Про автора книги «Моя боротьба» і про його думки — особливо в справі, що нас тут цікавить — наша суспільність знає жахливе мало. Знають, що він був кімнатний маляр (страшне клеймо в нібито демократичній суспільності!). Знають, що він винайшов гітлерівське поздоровлення. Знають, що зробив кривду жидам і комуністам, що палив книжки на кострищі. Що був сторонником «некультурного насильства», що особливо некультурно і понасильницьки поводився з нещасними большевицькими баранцями... І се майже все!

Натомісць, мало знають, що не випадково сей кімнатний маляр став канцлером великого народу; що не випадково, навіть по другім боці Рену, зрівноважені, виховані в ясній латинській культурі французи заздять своїм сусідам сеї одностайності думки і готовости до чину, якою натхнув 70 мільонів німців сей кімнатний маляр. Мало знають, що його геній створив партію, зробивши її непереможною силою в руках його доктрини, що його партія була нею лиш з назви, будучи на ділі правдивим орденом свого типу.

В його так мало знаній в нас книзі — «Моя боротьба» — дає він нарис основних підстав всякої організації, так смертельно забутих, навіть незначних зовсім у нас.

Головні з них — подаємо тут.

«Чому якраз тепер такий врожай на політичні ордени? — читали ми у «Вістнику» (1933, стор.

116 Д. Донцов — Партія чи орден.) — тому, що повстають вони по бурях, підчас кріз ідей, порядків і авторитетів.

Коли існуючі еліти розкладаються, коли гинуть старі суворі чесноти, яким завдячують колишню перемогу, коли стають поблажливими («гуманними») супроти веденої маси і супроти себе (явища, які завжди йдуть в парі), тоді натомісць з'являються інші. Ті, що мають моральну силу, якої бракувало противній стороні. Людвіка XVI, що вмів філософувати, але не приказувати, заступили якобінці і Наполеон. Розслаблене папство підпер Льо-йоля. Нервового інтелігента на троні царів заступив духовий нащадок Івана Грозного. Коли римський парлямент став дискусійним клубом без тіні влади, його розігнали лікторськими різками. Коли фарисеї зробили з храму крамничку, мусіла знайтися рука з бато́гом, щоб вигнати ганделесів з святині.

Доконати чистки авгієвих стаєнь могли лиш люди, зв'язані суворими правилами чину-ордену. Прикмети ордену коріняться в прикметах і завданнях їх переломової доби. Власне такою переломовою добою є доба, в яку вступила Європа приблизно двацять літ тому.

Упадок трох монархій — Романових, Гогенцолернів і Габсбургів — був правдивим землетрусом. З ними ідеї, на яких трималася передвоєнна суспільна будова, стратили підтримку фізичної сили і моральної поваги. Не тому, що се були якраз монархії, а тому, що були се старі, сформовані режими, в яких утримувалася певна рівновага соціальних і національних сил. По війні ся рівно-

вага захиталася, гримнули стрімголов, здавалося незрушимо, будови.

Давніше, не зважаючи на критику і опозицію, все було ясне. Тепер — все стало заплутане.

Давніше знали, що є капіталізм, а що соціалізм. Тепер є соціалізм, за якого панує ще більший визиск аніж за капіталізму... Давніше капіталізм заперечував право страйку. Тепер — соціалізм.

Колись ясно розмежованими поняттями були — абсолютизм і свобода. Абсолютизм утотожнювався з монархією, свобода — з республікою. Тепер є свободні монархії (Англія) з правом союзів, свободою преси, особистості, зборів і пр., і — деспотичні республіки (СРСР) де одиниця безправна, де нема ні свободи зборів, ні союзів, ні преси, ні голосовання.

Давніше знали, що за мир — є пацифістична демократія, а за війну — недобрі царі. Тепер виявилось, що війни між царями є дитячою забавкою в порівнянні з війнами між гуманними демократіями.

Колись село було сателітом міста, тепер воно прагне рівноправності з ним. Давніше місто висилало свої карні загони на село. Тепер ми є свідками організованого наступу села на місто, як в 1918-19 в Києві, пізніше в Букарешті і Гельсінгфорсі.

Давніше свобода — значила свобода від держави, тепер свободи і добробуту шукається в залежності від держави, в посадах, в пенсіях, доставках, концесіях і запомогах.

Давніше Богом була приватна ініціатива, тепер — етатизм, або приватна ініціатива в новій формі — «грабь нагграбленное»!

Давніше шахраї сиділи за ґратами, тепер вони стали фінансовими геніями, як Бармат і Стависький.

Давніше підставою економічного співжиття була вільна конкуренція світової торгівлі і засада найбільшого упрівілейовання. Нині — контінгенти, і митна війна.

Колись зналося менше-більше, що то є рідний край і нація. Тепер з тим стало тяжше, коли «рідні край» по десять разів дороку міняли державну приналежність; коли проголошено, що один край може мати за столицю — столицю чужої вітчизни, напр. Москву — «столицю всіх трудящих», не лише курського Ваньки, але і миргородського Грицька і шангайського куліса.

Колись з непомильністю пса вміли розрізняти — «свого» від «чужого». Свій — говорив по нашому, чужий — по своєму. Тепер і се переплуталося. Прийшли чужі, що говорили по нашому і переконували, що свої є «чужі», а чужі — «свої» (совітська українізація!)

Найміцніші догми захиталися, найпримітивніші поняття, і не зналося вже, в що вірити і кому. Світ здрігнувся в підставах.

Серед таких обставин — група, яка хотіла привернути порядок спершу в умах, а потім — в матеріяльнім світі — мусіла мати твердий світогляд з незмінних догм, з приказів — ясних і бездіскусійних і категоричних, як десять заповідей. Коли захиталися в хаосі подій найпривичніші ідеї, найбільш підставові цінності, на місце знання мусіла прийти непохитна віра.

Перша підстава міцної організації — світогляд.

Катастрофа, що її викликала війна, упадок традиційного порядку в Середній і Східній Європі, кинув нас разом з іншими 300 міліонами підданих Габсбургів, Романових і Гогенцолернів у вир незнаної досі ідейної і всякої іншої боротьби, у вир хаосу, з якого треба наново кувати догми і доктрини, надавати їм новий престиж. І здобувати його — серед сих розгойданих мас. Пропаганда нових догм, не з катедри професора, не в школі, а серед ширших мас: »шедше убо научайте«! — по всіх усядах...

Пропаганда — як друга підстава міцної майбутньої організації

Давніше право власности на вашу хату належало вам чи державі — про се рішала виборча картка, голосовання. Кздиж хто се право нарушав — на те був суд. Тоді вистарчало мати на адвоката і на партійну вкладку. Але чи сі засоби вистарчать тепер, коли узброєні люди з декретом совітського уряду про колективізацію викидають вас з вашої власної хати? Чи старі засоби вистарчають, коли — як се було перед фашизмом в Італії — узброєні робітники гвалтом займали фабрики?

Давніше можна було боронити нпр. церкву, кидаючи два гроші на тацу. Але чи тим її тепер обороните в часі, коли приходять ті, що здирають хрести з бань, а з церкви роблять кіно?

Давніше, коли партія прагнула здобути владу, старалася зібрати більшість в парляменті і ухва-

лювала урядові вотум недовіря. Тепер — для того треба робити марш на Рим, а «дискутувати» — поза парламентом.

Все те вимагало від сторін, що боролися за впливи, інших прикмет, не тих, що вони мали перед катастрофою.

Коли за привязання до думки чекали людину ostrіші наслідки, аніж перепад на чергових виборах (пор. забійство Радіча в югословянськiм парламенті) — на місце кульоварної звинности мусів прийти характер і витревалість.

Коли на місце регульованого традиціями і трактатами права війни, повернули звичаї Валєнштайна і Тіллi, гуманність мусіла заступити суворість...

Коли замість дрібних, щодєнних справ, на порядок денний виступили засадничі проблеми істновання людських груп — ті, що за них боролися, мусіли засвоїти залізну карність ордену, не нібито карність партії.

Так для ратування католицької церкви, захитаної ударами вітембергського чарівника, повсталала велика організація Гната Льюїолі з метою знищити у віруючих дух сумніву, підготувати активне духовенство, взяти в свої руки виховання народу, усунувши від тої справи інші чини-ордени і створити в своїх рядах таку карність, щоби їх члєни добровільно корилися вибраній догмi та її носіям — мов повільне зняряддє.

Партії захвалюють »розум без віри основ«... Але в добу, де всі національні цінности є під обстрілом фанатиків тої чи иншої віри, в такий час, не хитливий під доказами льюїки розум, лише бездоказова віра вратує ті цінности від загибелі.

Партії відкидають «догматизм», партії кажуть: «я визнаю свої невдачі і помилки і кажу: буду й надалі міняти спосіб і засоби досягнення мети, буду мати невдачі і робити помилки». Але в нашу добу, ся принципова безпринципність, веде тільки до приймання всякої нової противної догми...

Партії в нашу добу стрічають проти себе сили, які претендують на виключне визнання. Чиж можуть вони торгуватися, в надії, що ті спустять ціну?

Партії говорять, — «щоб була воля і дума єдина», але при тім кладуть натиск на єдин а, а не на те, щоб «була дума і воля». Бо об'єднані бездумність і безвольність дадуть якраз стільки, що й необхідні.

Партії будують на механічній числі, на інертній масі, на кількості голосів, не на їх якості, на «єдинім фронті». Але в добу занархізовання думки і підміновання традиційних переконань важніше не єднати в одну какофонію протилежні слабкі думки, лише викувати свою одну міцну. Важніший не механічний зліпок безбарвних думок і безхарактерних «характерів», лише невеличкий числом, та твердий вірою орден.

Партії «проти людей клерикального способу думання, для яких існують абсолюти». Але в часи ідейного хаосу, люди без абсолюту стають людьми без компасу. Тим менше стануть вони атракційним осередком розпорошених енергій, притягуваних іншими центрами, тими, з яких промінює оте «клерикальне» почуття непомилковості.

В наші часи захитаних переконань і зміцненого натиску світу чужих ідей, коли нема ніякого

»помиленого« без авреолі непомильності, коли єретиків числиться тисячами, потрібна не нібито партійна карність, а залізна дисципліна ордену.

Яка не лиш на папері тягне до відповідальності за кожний фальшивий крок і за »помилки«. Лише та дисципліна створить не потульну отару з партійним квітком, а твердо спаяний гурт одnodумців.

Задивлений в балеку мету, виступаючи проти цілого »гріховного світу«, числячи на малі сили вірних, орден мусить звертати особливу увагу на мораль своїх відділів, до яких не приймається без стажу першого ліпшого з вулиці. Відсіля щаблі партійної драбини, якби вони не звалися: балілі, авангардисти і пр. — у фашистів, піоніри і комсомольці — в большевиків, схолястики, коадютори і професи — в єзуїтів.

Будучи свого роду »ударною бригадою«, відділом вибранців, орден мусить і своїх членів ліпити з иншого тіста. Він фільтрує їх старанніше, ніж то роблять з своїми членами партії, до яких вступається, як до шинку і виходиться, як з шинку, коли хочеться, часом навіть не вирівнавши рахунку.

Важною рисою членів ордену є їх ідеалізм. Думаючи про свою мету, він мусить накласти на своїх ряд суворих правил, відцуратися всього »світського«.

Можуть ті, що стоять на чолі ордену, віблукатися до не знати яких інстинктів юрби, мріяти про розширення свого народу чи віри, — в глибині душі вони лишаються аскетами.

Лише орден здолає клепати зівялі серця і сумління тяжким молотом своєї догми і дисципліни.

Лише його сталь перейде по серцю мов розпаленим дротом. Лише він зєднає не недовірків, а віруючих коло свого символу«...

Він, орден — се третя пі дстава міцної організації.

Лише він з людського табуна — зробить карну, свідому своєї мети цілість.

Як зробив з німецького народу автор твору «Моя боротьба», книги, в якій попри чисто німецькі, знайдемо вартости, що, як вартости «Володаря» Макіявеля, важні для всіх епох і народів.

Редакція

І СВІТОГЛЯД

1 *Не програма — світогляд!*

Кожда доба — має своїх глухих і сліпих. Для них не писані знаки ні на небі, ні на землі.

Багато таких є і в нашій добі. Від десятків років світ є ареною боротьби ріжних, що виключають себе, світоглядів. Але сліпі й глухі й досі змагаються за — програми. Тому опиняються під ногами переможних течій, що їх прапором є якийсь світогляд.

Кожда нова ідея, яка з'являється в світі, щоб вибороти собі право на життя, — мусить бути не програмою, а світоглядом. Сплетом ідей і відчужань, що стремлять розв'язати не дрібні справи, лише великі проблеми. Що не приноровлюються до змінних обставин, лише — самі намагаються створити обставини, встановити дороговкази на довгі віки, взяти участь в світово-історичних процесах.

Як наївні є сліпуни, що намагаються протиставити марксизмові — півмарксизм!

Соціалізові в одній мові — такий самий, тільки в іншій мові!

Централізові — федералізм, себто лише злагіднену форму першого!

Православю з *ять* — православя з *і* (з одною точкою)!

Кепський партії — добру партію!

Старій, ворожій ідеї з її «лихими сторонами» — такуж стару, ворожу, ідею з її «добрими сторонами»!

Світоглядів, що заперечує все йому противне, що буде нове — роботу полатайка, що зашиває діри в старім.

Чужій великій і безоглядній вірі — свої марні і такі — оглядні докази!

Незломній підбоекій волі противної сторони — повне незрозуміння, що новий світогляд може зродитися тільки в атмосфері острих противенств.

Світогляд — виступає один проти інших.

Партія — ділає одна серед інших.

Світогляд — має догми. Партія — партійну програму.

Перший — пропонує всеобіймаючу, инакшу, свою розв'язку проблем, за які береться. Друга — робить компроміси з іншими партійними програмами.

Ті німецькі католики, які за часів Лютера шукали порозуміння з Римом, виступаючи тільки проти індульгенцій і деяких надужитів кліру — були одною з груп, одною з «партій», що мали свої маленькі програми направи.

Лютер — приніс нові догми і новий світогляд!

Тардіє, що пропонує реформу французького парламентаризму — зміцнення виконавчої влади, референдум і пр. — несе нову політичну програму. Мусоліні і Гітлер, які знищили парламентарну державу, поставивши на її місце корпоративну — принесли новий світогляд, нові політичні засади. Так само, як большевізм.

Деякі наші соціялісти, які казали большевикам: — «запроваджуйте на Україні совіти, але лишіть нам нашу мову і — будьмо братами!» — несли (безконечно наївну) політичну програмку.

Гарібальдійці, які казали австрійцям: — «забе-

ріться геть назад за Альпи і — будьмо братами!» — виступали з новим світоглядом!

Жи́ди, що годяться на кондомініум в Палестині, на спільний арабсько-жидівський парлямент, — виступають з політичною програмою. Жи́ди, які домагаються, щоби з кольонізованої жидами Палестини зробити виключно жидівський home — несуть новий світогляд!

Французькі радикали, що хочуть погодити трикольоровий прапор Франції з червоним прапором інтернаціоналу, а Жанну Д'Арк з Карлом Марксом — боронять — наївну і глупу — політичну програму. Патріоти, які намагаються — так як се зробив Гітлер в Німеччині, — знищити культ червоного прапору і Маркса у Франції — несуть нові догми і новий світогляд!

Жидівська політика царату чи Австрії Габсбургів — оперувала політичними програмами, які нічого не розв'язували. Жидівська політика націонал-соціалізму — трактує жидівське питання з височин світогляду!

ППС та її часопись Robotnik які твердять, що в деяких країнах «народний» фронт з комунізмом — є добрий, а в деяких — злий, а рівночасно воюють за «робітничо-селянський уряд» — займаються політично-програмовою латаниною. Кому́нізм і гітлерізм — се світогляди!

Одна католицька організація у Франції (розв'язана недавно Ватиканом), яка прагнула погодити християнський хрест з серпом і молотом, — несла політичну програму марних полатайків.

Таксамо, як і ті соціялісти, які стараються знайти компроміс між 2-м і 3-м інтернаціоналом. Се політичні комбінатори, що провадять політику, відповідну до випадку. Але Ватикан, який

— на останній виставі католицької преси, закликав боротися з комунізмом »в усіх його формах і степенях«, як з наукою, яка »нападає на все: на особисту гідність, на здоров'я родин, на лад і безпеку людської збірноти, на релігію, на Бога і церкву«; боротися як з »великою, тотальною, всесвітньою небезпекою«, — виступає в ім'я світогляду, протиставляючи його другому, такому, самому непримиримому — большевицькому!

Реформатори політичних партій, що підпирають їх різними патичками — не змінюючи їх організаційних засад, ділають як люди програми. Організатори новітніх політичних орденів — фашизму, націонал-соціалізму, чи большевізму, — виступають в імені нових світоглядів!

Прикладів можна навести більше.

В наші часи — як взагалі в часи великих переломів, — політичним полатайкам ніколи не вдається змінити обличчя землі. В часи, коли всі підстави суспільности загрожені або валяться — може збудувати їх наново лише всеохоплюючий, самостійний, що протиставляє себе оточенню — світогляд. Лише світогляд — має новий плян, має нову волю, новий ентузіазм. Лише світогляд — може повалити другий, противний собі світогляд.

Так звані партії — в такі моменти — кінчать як жірондісти підчас французької революції, як меньшевики підчас революції в Росії, як ліберали в Англії, розторощені між консервативним молотом і трудовицьким ковалом, як жива церква в СССР.

Автор книги *Моя боротьба* пише про се:

Всяка нова ідея, яка хоче прийти на зміну старій — **»мусить шукати за новою силою, яка хотілаби і булаб здібна підняти боротьбу за свій**

ідеал». Боротьбу з забобонами і інтересами, які еднаються в замкнену лаву і намагаються всіми засобами не допустити до перемоги їм немілої або грізної ідеї.

А через те, той, хто бореться за новий ідеал, підкреслюючи безнастанно всю його позитивну сторону, мусить вступити в бій в ім'я негативної цілі: за усунення стану річей, що його ідеал заперечує. Спільних точок з старою — не повинна шукати нова наука. Вона мусить насамперед хопитися тої зброї, якою є зонда критики і примінити її з цілою суворістю.

З цілою суворістю? Глухі і сліпі сього ніколи не второпають. Їм ся «зонда критики» — яка кристалізує і очищує власну ідеологію — завше лишиться пустою «критикоманією», марною стратою часу. Але свідчить се про глибоке нерозуміння історичного розвою, коли сі «позитивні люди» підкреслюють як свою заслугу, що вони зовсім не гадають присвятитися негативній критиці, лише праці відбудови. Дитяче базікання політичних туманів! Доказ, що навіть історія їх власної доби не лишила ніякого сліду в їх мозках!

І марксизм мав свою позитивну ціль, і він знає позитивну працю відбудови... Але тим не менше цілих сімдесят років займався критикою. Такою критикою, що нищила і дерла на кусники скрижалі чужих мудростей, критикою і щераз критикою! Аж поки розіджена сим жеручим квасом німецька держава, не змиршавіла і не завалилася. Аж тоді зачав марксизм свою так звану «розбудову». І з його точки погляду було се правильно і логічно. Ніякий існуючий лад не

Львівська державна
наукова бібліотека

№

1670

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

можна усунути лише самим підкресленням і за-хвалюванням майбутнього.

Тільки чим? Власне отою критикою, а крім того — нетолеранцією до інших ідеалів.

Колиб якийсь світогляд поступав инакше — то знизивсяби з ролі світогляду до ролі одної з партій. А світогляд не може задовольнитися ролею одної »партії серед інших«. Світогляд — владно домагається свого виключного ідеологічного пановання, загальної переміни, повного представлення життя відповідно до своїх ідей. Світогляд не може терпіти рівночасного співіснування противних собі думок.

Так було в усі переломові епохи. Так було завше в справах чисто-політичних. Але чи тільки в політичних? Ні, так було нпр. і в справах церковно-релігійних.

Християнство теж не могло задовольнитися тим, що збудувало свій власний вівтар. Воно — просто було змушене, насильно збурити ворожі, поганські вівтарі. Лише з тої фанатичної нетерпимости могла вирости апостольська віра, ся нетерпимість була її необхідною передумовою.

Можуть сказати, що ся нетолеранція вийшла не з арійського духа, лише з жидівського? Се не змінє річи! Чи ми того хочемо чи ні, ся нетерпимість вдерлася до нашого світу і мусимо відповіднимиж засобами з нею боротися. Світогляд, сповнений в щерть нетерпимістю, може розбити лише така нова ідея, якої двигуном є такий сам дух, така сама сильна воля, лише — в своїм заложенні — чиста і правдива.

Чи всяка воля є сильна? Ні, тільки та, яка є безкомпромісова.

Партії схильні до компромісу — світогляд ніколи.

Партії числяться навіть з противниками в грі, світогляд — проголошує свою безпомилковість.

Автор книги *Моя боротьба* приглянувся зблизька тим партіям в Австрії, в цісарській, потім у ваймарській Німеччині. І не має для них пощади.

Партії теж мають в собі зародок світоглядової нетерпимости — пише він. Але — вузькість їх програми обдирає їх з героїзму, неминучого для світогляду. Згідливість їх волі притягає до партій дрібні й хиткі душі, з якими не зробити хрестових походів. Тому дуже скоро залишають вони боротьбу за світогляд і намагаються, замість того, так званою позитивною працею як найскорше здобути місце при бенкетовім столі існуючого ладу. І як найдовше там лишитися. Се їх єдине стремління. Коли їм се не вдасться, коли щасливі суперники відсунуть їх геть, вони знову пхаються наперед, гублячи в столковиську навіть найсвятіші свої переконання. Політичні шакали!

Інакше поступають люди, що борються не за партійну програму, а за новий світогляд. Вони пробують цілий супротивний світ всякими способами поборювати. Бо виходять з założення, що масу ніколи не можна здобути для якоїсь ідеї половинчатими правдами, ніколи підкреслюванням так званої «об'єктивної точки погляду», лише — безоглядним, фанатичним наставленням до своєї цілі. Треба стало пам'ятати, що отрую можна поборювати лише відтрутою, таким самим сильно діляючим средством. Коли хочете — кінською курацією.

професорів, ані з діпльоматів. Їх світ — світ відчущань. Вони приступні лише виявам сили — в однім чи другім напрямку, ніколи не підуть за тими, що теліпаються по середині поміж скрайностями. Але їх однобічність — се запорука їх сталості. Вірою тяжше захитати, аніж знанням. Любов не підлягає таким хитанням, як пошана. Ненависть треваліша від нехиті. Стремління до радикальних змін ніколи не впливало з пізнання, яким пересякли маси, а скорше з їх фанатизму, з чогось чисто чуттєвого.

Лише з світогляду можуть зродитися такі почуття, ніколи з тої чи іншої точки партійної програми — максімальної чи мінімальної. Многі з відразу відвертаються від почущань, зроджених світоглядом. Нпр. якими наклепами обкидають в нас почуття шовінізму! Але — пише автор книги *Моя боротьба* — нехить наших часів до шовінізму — є знаком їх імпотенції. Імпотенції часів, яким чужі всякі переливаючі через вінці почуття, всяка поважна і переконана сила.

Тим більше, лише сила, лише почуття, зроджені світоглядом — є дійсними чинниками історії. Лише з світогляду повстають ідеї, здібні валили інші ідеї.

2 Сила без світогляду — ніщо

Можна запитатися: чи можна взагалі ідеї, думки знищити мечем? Чи можна поборювати брутальною силою ворожі світогляди?

Думки та ідеї, таксамо, як і рухи, оперті на певних духових підставах — чи сі підстави правдиві чи ні — на деякім щаблі їх розвою, лише тоді можна зломити чисто механічним насильством, коли ся

тілесна зброя сама в собі є носієм нової, запальної думки, ідеї або світогляду.

Саме ужиття насильства, яке не має за передумову якоїсь думки, як рушійної сили, як заложення, — ніколи не допровадить до знищення ворожої ідеї, не затамує її сильний похід. Хіба тоді, коли се насильство скінчиться дощентним витеребленням останнього носія ворожої ідеї, знищенням останньої традиції... Але ся процедура не допровадить до нічого, коли наука, що її намагаються викорінити, вже зєднала собі певне, хоч і невеличке, число відданих прихильників. А позатим майже всі намагання, знищити якусь ідеологію та завязки її організації самим насильством, не спираючися на ідейних засадах, — не вдаються. Навпаки таке поступовання осягає якраз протилежні від замірених висліди. І то з таких причин:

Найпершою вимогою для того, хто хоче боротися нагим насильством, є — витревалість. Себто, така метода лише тоді приведе до цілі, коли її, сю методу знищення якоїсь науки, застосовувати стало і без послаблення. Колиж насильство уступає місце поблажливості, — то наука, яку збираються знищити, знов піднесеться; всяке переслідування піде їй на користь. Коли чергова хвиля переслідувань спаде, обурення за перенесені терпіння припровадить новій ідеї нових прихильників, старіж прихильники ще з більшим завзяттям і ще з острішою ненавистю служитимуть своїй справі. Навіть перекіньчики — коли небезпека ми не — повернуть назад до покинутої віри.

Непослаблене застосовання насильства є першою передумовою успіху. Але таку витревалість дає тільки ідейне переконання. Кожда сила, яка не виростає з твердої ідейної підстави, завше буде

непевна в собі і хитка. Їй бракуватиме сталости, яку дає тільки фанатичний світогляд. Бо та сила коріниться в кождочасовім завзятті, в брутальній рішучості кожної одиниці, залежить від особистости, її вдачі та її сили.

До того приходить ще щось інше:

Кожний світогляд, релігійний чи політичний, часто — тут дуже тяжко провести межу, — бореться не стільки за негативне, за знищення світу ідей противника, оскільки за позитивне утвердження свого власного. Тому боротьба такого світогляду є не стільки оборона, як напад. Щоби сей напад допровадив до позитивного висліді, щоби він не був тільки обороною, треба щоби меч виступав лише як носій, як довбуш, як апостол нової ідеї.

Кожда спроба поборювати засобами сили якийсь світогляд кінчиться на прикінці невдачею, коли боротьба не має тої форми нападу в ім'я нового духового наставлення. Лише там де дужаються між собою два світогляди, зброя брутального насильства, уживана безупинно і безоглядно, може рішити спір на користь сторони, яка вибрала сю зброю.

Власне се було причиною, чому нпр. досі — перед приходом гітлерізму, не вдавалося в Німеччині успішно поборювати марксизм.

Сеж було причиною, чому також і протисоціалістичний закон Бісмарка — не зважаючи нінащо — вкінці не привів ні до чого. Йому бракувало плятформи нового світогляду, за перемогу якого могла би вестися боротьба. Бо щоби базікання про так званий «авторитет держави» або про «лад і порядок» могло би бути відповідною ідейною відскочною для започаткування успішної боротьби на

життя і смерть, — так могли думати хіба мудрагелі з цісарських міністеріяльних урядників старої Німеччини.

Власне через те, що сій боротьбі з марксизмом бракувало ідеї, що булаб носієм тої боротьби, не знищив Бісмарк соціалізму.

Невдача протисоціалістичного закону була неминучим наслідком браку засадничого, ворожого марксизмові світогляду, насиченого непогамованою жадобою підбою.

Чи обставини підчас світової війни були інші? На жаль ні!

Гітлер оповідає, як — з вибухом війни — думав він над тим, щоби змінити відношення уряду до соціалдемократії, але не знаходив відповідного ерзацу (намістня) для науки марксизму: щож можна було дати масам, коли зломити соціалдемократію? Не було ніякого руху, від якого можна булоб сподіватися, що йому вдасться зеднати під своїм прапором великі загони позбавлені вождів. Парляментарні партії — се не була плятформа, на якій можна було зачати успішну боротьбу з «чумою марксизму».

Коли в лютім 1920 Гітлер зачав свій похід, йому було ясно, що новий рух лише тоді сміє сподіватися, зеднати в собі і виплекати відповідну вагу і силу для велитенської боротьби, на яку зважувався, коли йому з першогож дня пощастить, в серцях своїх прихильників збудити переконання, що новий рух не лиш несе в громадське життя якесь нове виборче гасло, але новий світогляд, нові суспільні засади...

Хто перед Гітлером провадив боротьбу з марксизмом? Якийсь протилежний науці Маркса — такийжеж всеобіймаючий, — зачіпний світогляд?

Ні, — лише буржуазні політичні партії.

Тимчасом політичні партії дбають лише про одну річ на світі — щоби їх члени дістали відповідну кількість мандатів. Коли вибори минули, народні представники покидають муштру плебсу, себто своїх виборців і спішають до виконання своїх висших і приємніших обов'язків; боротьба за реформи уступає місце звичайній боротьбі за хліб щоденний, який називається, на мові парламентаристів, дієтами. Коли по кількох літах наступає знов час виборів, парламентаристів огортає горячковий гін до чину. Знов творяться виборчі комітети, укладаються виборчі відозви. Кукли перемінюються — неначе під подмухом весняного вітру — в метеликів і радісно спішають до своїх виборців. Щоби, по виборах, знов обернутися в товариство парламентарних гусениць, що годуються сито і добре, на галузці державної господарки, аж знову не прийде час перемінитися в блискотливого метелика...

На таких психічних підложу не виростає сила, яка піднялаби боротьбу з марксизмом. Бюргерські політики поважно про се й не думають. При всій обмеженості й духовій короткозорості парламентарних знахорів, вони навіть не можуть собі уявити, що стоячи на ґрунті демократії здолать успішно боротися з наукою, для якої ціла демократія, з усім що до неї належить, в найліпшій випадку є засобом до цілі, знярядом, щоб осягнути мету, приладом, який уживають, щоби знесилити противника і відчинити настіж двері для власної акції. Бо коли частина марксистів дуже мудро вдає, що її засади непорушно зв'язані з засадами демократії, то треба всеж таки не забувати, що в критичній хвилині сі панове завше готові наплювати на голос

більшості, на цілу західно-європейську демократію з її засадою більшості.

Марксизм так довго йтиме з демократією, поки йому не вдасться для своїх злочинних цілей зєднати піддержку призначених ним до витереблення національних елементів. Колиб одначе марксизм прийшов до пересвідчення, що з відьомського казана нашої парляментарної демократії нагло вдалосяби збити до купи більшість, яка поважно заходиласяби, щоб загнuzдати марксизм — зараз скінчиласяби забава марксистів в парляментаризм. В такім випадку червоний Інтернаціонал, замість звернутися з закликом до демократичного сумління, видавби підбурюючий маніфест до мас пролетаріату, а свою боротьбу — з вигідних саль парляментів — перенісби у фабрики і на вулиці. Демократії тоді зараз прийшовби каюк. Чи така демократія може боротися з марксизмом?

З такими противниками боротися засобами демократії — на те треба бути дійсно божевільним. Занадто легковірним треба бути, щоби супроти такого противника — вязатися такими правилами гри, які сей противник відкидає геть, коли вже не приносять йому користи.

Парляментарні партії мають за ціль — здобути багато мандатів, при чім їх погляди і засади міняються відповідно до моменту і конюнктури. Тому гуртуються коло них відповідні їм душевно елементи. Їм бракує магнету, притягаючої сили, до якої тільки і горнеться маса. Та маса, яку зєднати можуть великі всеобіймаючі ідеї, сила переконання тих, що беззастережно вірять в засади свого світогляду, що горять фанатичним завзяттям і бажанням боротьби за них. Не поведе сі маси проти марксизму демократія!

Стороні, забезпеченій тяжкою зброєю, хочби й тисячу разів злочинного світогляду, виступаючій, щоб знищити існуючий лад, друга може лише тоді ставляти опір, коли сама вбереться в шати нової, в нашім випадку політичної віри, коли замінить гасло слабкої й трусливої оборони на воєнний клич мужнього й брутального нападу. Силу здібну звалити ворожий світогляд — дасть лише такийжеж сам остро-критичний до чужого, такийже нетолерантний, такийже брутальний в ідеях і думках, такийже незахитаний в своїй вірі — лише — інший світогляд. Світогляд, що нісби в собі велику новотворчу ідею.

Брак якоїсь новотворчої ідеї був по всяк час — гальмом боевої сили всякого руху в тім числі ще донедавна і протимарксівського. Віра в своє право уживати найостріших заходів, завше лучилася з наявністю фанатичної віри в конечність перемоги нового всезміняючого ладу на землі.

Тому рух, що бореться лише за «кращу програму», а не за найвисші ідеали і цілі, ніколи не хапає за найострішу зброю.

Велика нова ідея — се таємниця успіху французької революції. Сій ідеї завдячує перемогу російська революція. І фашизм лише завдяки новому світоглядові здобув силу, щоби для блага народу повести його назустріч новому ладові.

Без сего всеобіймаючого світогляду — ніяка ідея ніколи не буде переможною ідеєю. Мати свій окремий, різко від інших відмежований, яскравий, далекосяглий, глибоко передуманий і відчутий, пристрасно люблений світогляд — перша передумова тріумфу ідеї

II ПРОПАГАНДА

1. Прикмети пропагандиста

Скільки тих, що приставали до нового руху з моди або снобізму — питалося: нащо ідеологія? Нащо пропаганда? Вистане «загальний світогляд». Вистануть — щорічні зїзди партії, або му-жів довіря. Найважлише — отаборитися в установах — економічних, церковних, культурно-просвітних, політичних, а решта — не так важне. Що розу-міли вони, що знали вони про ту кертичну робо-ту марксистів, з їх гуртками агітаторів, пропаган-дистів, з їх цілими підземельними вишколами, ці-лими народними університетами, на яких обробля-лося думку і душу маси?

Сноби, що приставали до нових, протисоція-лістичних рухів — не здавали собі справи з вели-тенського значіння сеї пропагандивної праці. Не здавали собі звіту з ролі пропаганди. Бо все ще трактували себе як партію, не як світогляд. І в сім була їх трагічна помилка. В книзі *Моя боротьба* читаємо:

Партії можуть єднати собі прихильників дові-рочними зборами і зїздами. Світогляд — мусить розвинути широку, масову пропаганду своїх ідей.

На початках всякого руху — в основі якого лежить світогляд, — головне, що треба робити, се: не сушити собі голови організаційними формами, лише — прищепити саму ідею як найбільшому чис-лу людей. Пропаганда мусить розпочатися далеко скорше перед гуртованням насичених нею мас. Инакше — замість організації вийде мертвий меха-нізм, не жива організація.

Ідеї, що вже захопили певну кількість людей, завше намагатимуться виллятися в певні організаційні форми. Поспіх — шкідливий, бо тут треба завше числитися з людською слабкістю, яка спонукує кожду одиницю, бодай напочатку, бодай інстинктивно буритися проти всякої міцнішої голови в їх рядах. Оскільки створиться якусь організацію згори, механічним способом, серед непідготованої ідеологічно маси, виникає небезпека, що голова організації, на яким маси ще не пізналися і який може не представляє великого інтелекту, старатиметься з заздрости — перешкодити здібним елементам виплинути на верх. Такі випадки приносять величезну шкоду молодим, ідейно ще не зцементованим, політичним рухам.

З тих причин доцільніше булоб, щоби централь руху деякий час задовольнялася самою пропагандою ідеї, а щойно пізніше вишукувала, серед ідейно зєднаних мас, людей здібних бути провідниками...

Завданням пропаганди є — прилучувати прихильників руху, завданням організації — приєднувати членів.

Прихильник руху той, хто заявляє, що годиться з його цілями. Член — той хто за них бореться.

Прихильників зєднується пропагандою. Перемога якоїсь ідеї наступить тим хутшій, чим більшу масу людей захопила пропаганда. Число прихильників ніколи отже не є завелике.

Кожний великий рух старається насамперед широко розголосити свою ідею. Він старається пояснити нові думки иншим, перетягти їх на свій ідеологічний ґрунт, або бодай захитати — їхнім.

Коли пропаганда має бути успішною, то по-

винна звертатися лише до якоїсь одної сторони, бо инакше — при великій різниці в стані освіти різних верств — одні її не зрозуміють, а другі приймуть як щось, що є само собою зрозуміле, отже нецікаве.

Навіть спосіб вислову і тон не може однаково ділати на різні верстви людности. Коли пропаганда погорджує прийнятими серед ширших верств зворотами і словами, то не знайде шляху до сердець мас. Коли ж в слові і текстах буде остра і безпосередна, як острі й безпосередні бувають почування маси, то таку пропаганду відкине так звана інтелігенція, як грубіянську і простацьку.

На сотку так званих промовців, ледви чи знайдете десять, що моглиби, з однаковим успіхом — сьогодні промовляти перед слухачами, що склалисяби з вуличних замітачів, слюсарів і каналових робітників, а завтра — виголошувати відчит з тим самим ідейним змістом перед аудиторією студентів і професорів висших шкіл. Але напевно знайдете лиш одного промовця на тисячу, який бувби в стані промовляти рівночасно до слюсарів і професорів університету способом, що не тільки відповідавби сприймаючій здібности обох частин слухачів, але й зачарувавби їх в однаковій мірі, викликавби бурливі оплески всіх присутних. Отже не треба ніколи спускати з ока, що навіть найгарніша думка, навіть не знати якої взнеслої теорії — в більшості випадків знайде поширення лише завдяки захопленню, яке стріне серед найпростіших умів. Не те важне, що мав на думці геніяльний творець ідеї, лише що, в якій формі і з яким успіхом пропагатори сеї ідеї прищеплюють ширшим масам.

Сильна вербуюча сила соціалдемократії, ціло-

го марксівського руху взагалі, спиралася в значній мірі на єдності, на однородності тих, до яких зверталася. Чим, на перший погляд, обмеженіші були її докази, тим легше їх сприймала широка маса, якої духовий рівень відповідав науці, яку їй приносили соціалістичні агітатори.

Тому пропаганда мусить — змістом і способом — числити передусім на ширші маси, а її доцільність треба міряти виключно її успішністю. На народних зборах не той промовець говорить найліпше, що стоїть найближше до інтелігенції, яка присутна на тих зборах, лише той, що здобуває серця маси.

Широка маса народу дає себе переконати передусім силі живого слова. Всі великі історичні течії — се народні рухи. Се вибухи вулкану людських пристрастей і душевних напнять, викликаних на поверхню або жорстокою богинею нужди або смолоскипом слова, шпурнутого поміж маси. Лімонядний «ентузіязм» естетизуючих літератів чи сальонових львів такого вражіння не викличе.

Зміни в народних долах можуть викликати лише вибухи великої пристрасти. Але сі пристрасти здолає збудити тільки той, хто сам їх носить в серці.

Ся пристрасть збдаровує свого вибранця словом і думкою, що мов удари молота, вибивають ворота до народної душі.

Всенімецький рух*) тому якраз скінчив поразкою, що замість звернутися до ширшої маси, обмежився парляментарними успіхами, і скоромину-

*) Alldeutsch — передвоєнна партія в Австрії, що стреміла до соборности всіх німецьких земель під зверхністю Прусії

чими успіхами моменту. Сі успіхи може не булиб скороминучі, колиб провідники руху шукали популярности не в парляменті, але у фабриках і на вулицях міст.

Особливе значіння має пропаганда підчас війни. Німеччина не вміла нею послуговуватися так, як вміла антанта. Підчас війни Льюїс Джордж, відповідальний керівник британської політики — жадав по осягненій перемозі — голови кайзера і Гінденбурга. Коли та перемога стала фактом і один наївний молодий колега британського прем'єра запитався — колиж відбудеться суд над дезетронізованим німецьким цісарем, хитрий валієць відповів, усміхаючись: »невжеж ви думали, що я поважно про се думав?«

Він не думав про се поважно, Був се пропагандовий »трік«, фортель, щоби представити в очах маси противника злочинцем, на якого мусить впасти заслужена кара

2 Інтелігенти і маса

Чи пропаганда — засіб, чи мета?

Се засіб і тому треба на неї дивитися з точки погляду засобу. Тому всяка її форма, яка служить до осягнення мети — дозволена. Мета, за яку Німеччина змагалася підчас війни — читаємо в книзі *Моя боротьба*, була найшляхетніша і найвеличніша, яку лиш може придумати людина: була се свобода і незалежність народу, безпека його виживлення на майбутнє — і честь нації.

Німецький нарід боровся за людське істновання і мета пропаганди була — кріпити його в сій боротьбі, допомгти осягнути перемогу.

Коли перед нацією стоїть така мета, всякі о-

гляди на засади гуманности не мають значіння. Так само й засади естетики, бо — »найгидкіше, що може бути в людськiм житті — є і буде, ярмо неволи!« Колиж сі точки погляду гуманности і краси не обов'язують в боротьбі, то не можна на них звертати увагу і в пропаганді.

Друге питання до кого має звертатися пропаганда? До інтелігенції, чи до менше освіченої маси?

Треба звертатися до маси.

Штука пропаганди лежить не в науковiм вишколенню одиниці, лише в тім, щоби вказати масі на певні факти, події, конечности і пр., яких значіння лише через пропаганду ввійде в поле зору мас. Звертатися вона мусить головнo до почувань і менше до так званого розсудку. Щоби бути успішною, пропаганда повинна обмежуватися немногими точками і сі точки доти в формі кличів, повторяти, доки найменш інтелігентний серед маси не зачне вкладати в них зміст, який надає йому пропагандист. Хто нехтує се правило, хоче бути всебічним, той розпорошить вражіння, бо маса не потрафить поданий їй матеріал strawити, ані собі засвоїти.

— Але се не значить, що за пропаганду може взятися кождий, хто прочитав одну чи дві популярні брошури чи одну або дві статі журналу. Гебельс — шеф пропаганди в націонал-соціалістичній Німеччині, говорив на Нiренберськiм зїзді партії: »політична програма мусить бути активною... Вона звертається до широких мас — бо така її суть і значіння. Вона промовляє мовою народу, бо хоче щоби її зрозумів. Правда, вона має завданням — уприслупнити події й факти, часто складні, якоїсь політичної сітуації, щoб їх зрозуміла «людина з вулиці». Але — се уприслупнення — не легка річ,

вона вимагає, щоби пропагатор був творцем і мистцем в найшляхетнішим значінні слова. Треба щоби він блискучо знав народну душу, щоб був надзвичайно інтелігентним і чутливим, щоби міг змусити тремтіти струни народної душі, щоби вони дзвеніли мов під рукою геніяльного артиста»...

Німецька і австрійська пропаганда підчас війни — виходили з фальшивого założення, бо викпивали в своїх гумористичних часописах противника. Зустрівшись на полі бою з правдивим, зовсім не смішним ворогом — вояк розчаровувався, а його воля боротьби слабла.

Психольогічно дотепніше поступала пропаганда Антанти. Англійці й французи малювали німців як »гунів« і »варварів«, і тим заздалегідь приготвляли вояка на найгірші страхіття війни з таким небезпечним противником. Коли на фронті наступало розчаровання, то лише в тім напрямку, що боротьба з тим »гуном«, — який ним не був — видавалася не тяжшою, а легшою. Се підносило мораль союзницьких військ.

Німецька пропаганда поступала фальшиво, коли доводила, що вину за вибух війни поносить не лише Німеччина, але так само й противна сторона. Треба було вину за вибух війни — як се робила антанта — приписати виключно противній стороні, бо почуття власного права — скріплює нашу здібність до чину. Колиж — хоч частинно — признаємо, що всеж таки наш противник може і має рацію, то широка маса, яка складається не з діпльоматів, зачинає сумніватися в своїм праві взагалі. Маса стає недовірлива в таких випадках, особливо, коли противник уперто стоїть на своїй точці погляду — виключної вини німців.

Так, невдала пропаганда, замість лучити нарід

в тяжкі часи духово в одне ціле, спричиняється до умового розгاردіашу, що страшенно ослаблює силу опору. Не треба ніколи забувати, що маса не мислить відтіннями. Вона знає лише поняття — позитивне або негативне, любов або ненависть, слухність або неслухність, правда або брехня, ніколи — пів-так, а пів-сяк.

(Під сим оглядом, під оглядом розуміння масової психології, англійська воєнна пропаганда була дійсно геніяльною. Найліпший доказ тому, що навіть коли скінчилася війна, переконання про вину німців вгризлося міцно не лише в уми англійців і французів, але й многих серед самого німецького народу.

Та геніяльність пропаганди мало їй допоможе, коли вона не тримається основної засади: пропаганда має вічно повторяти те саме. Настирливість в сій справі, як в багатьох інших, се перша і найважливіша передумова успіху.

Ся вимога виключає, щоби в пропаганді брали участь естети або зблязовані політики. Перші можуть писати пропагандові річі лише для сталих каварняних гостей. Другі — з браку власного свіжого відчуття, шукають завше нових подражнень. Сим людям хутко все обридає, вони вимагають зміни, нового і стають правдивими ворогами великої штуки — здобуття мас на річ своєї ідеї.

Такі ніби-пропагандисти завше змінюють формат своєї часописі, її зовнішній вигляд, заголовки і пр., думаючи, що се ділає на маси. Навпаки! Масу можна зеднати не вічною зміною, лише повторюванням того самого. Кождий клич мусить бути висвітлюваний з найрізномородніших боків, але всяке обговорення предмету повинно завше кінчитися тим самим гаслом.

Під тим оглядом теж дає приклад ворожа Німеччині воєнна пропаганда, обмежена до небагатьох точок погляду, обчислена виключно на маси, проваджена з невсипущою настирливістю. Впродовж цілої війни, основні думки сеї пропаганди і спосіб їх трактування, раз узнані за відповідні, примінювано без найменшої зміни. Ся пропаганда спочатку здавалася божевільною — такі нахабні були її обвинувачення, — потім стала лише неприємною, а далше — в неї повірили!

Чотири і пів роки потім вибухла в Німеччині революція. Свої кличі пожичила вона у ворожій воєнній пропаганди, яка вжерлася навіть в мозки многих з тих, проти кого була спрямована.

Коли якийсь світогляд виступає на боротьбу з іншим, то мусить з цілого свого ідейного багажу, вирвати певні думки і уняти їх в форму, яка в своїй точній, ключевій короткості, могла б новій громаді борців служити за символ віри. Програма політичної партії се рецепта на те, як перепроводити виборчу акцію, програма нового світогляду навпаки виражає виповідження війни проти старого й пережитого світогляду.

3. Проти рожна

Успішність пропаганди вимагає — у важких засадничих питаннях в яких громадська думка зайняла фальшиве становище — йти проти неї, не оглядаючись на втрату популярності, на ненависть або боротьбу проти свого становища. Новий рух не повинен виступати як наймит громадської думки, лише бути її паном і володарем.

В моменті, коли всесильному противникові вдалося різними своїми зручними штучками пхну-

ти нарід до якогось божевільного рішення або до заняття фальшивого становища, — в такі моменти для всякого ще нескріплого руху є великою спокусою йти рука в руку, або бодай горлати разом з противником. Особливо тоді, коли зявляться кілька причин — хочби лише сповидно слухних, — які за тим фальшивим становищем промовляють навіть, нібито, з точки погляду самого молодого руху та його світогляду. Людська трусість пильно шукатиме за такими »причинами«, завше знайде щось, що нібито з »її власної точки погляду«¹ виглядатиме на правдиві докази для усprawедливлення злочину, до якого її пхає ворожа сторона.

● Автор книги *Моя боротьба* згадує дику нагінку, яку урядила німецька преса проти італійського фашизму, який нічого злого німцям не зробив. З огляду на таку саму нагінку на того самого ніби-противника, яку з нагоди абісінської війни — урядила наша соціалістична, радикальна, а подекуди і инша преса, цікаво подати відповідні місця з цитованої книги. В ній читаємо: »Не усвідомлюючи собі, чий справі вони тим вислугуюються, багато так званих »національно думаючих«² людей, партій і союзів — лише з трусости перед розбурханою жидами громадською думкою — прилучилися до загального реву, помагаючи безглуздо вести боротьбу з системою (фашизму), яку ми німці — саме в тій хвилині, серед умово і морально заломаного світу, повинні були трактувати як єдиний промінь світла. Саме тоді, коли Німеччина душилася в обіймах масонсько-інтернаціоналістичного спрута, наші так звані патріоти ревіли проти людини і системи, яка відважилася, бодай на однім відтинку землі, отруї інтернаціоналізму протиставити греблю твердої націоналістичної волі.

Але слабкі характери — так вабило, поставити вітрила за вітром, скапітулювати перед криком «громадської думки».

В такі хвилини — імперативним наказом моменту для нового руху є — заховати незалежність думки, зайняти власне становище в якійсь справі. Спробувати сей маневр в хвилину, коли громадська думка розжарена всіми ворожими силами — мов полум'я горить лише в однім напрямку, є завданням не дуже популярним, нераз смертельно небезпечним для відважних. Але чи мало історичних постатей в такі хвилини укамяновували за вчинки, за які нащадки мали всі причини дякувати їм на колінах?

Власне з тим має числитися новий рух. Не з хвилевими оплесками сучасности. Нехай в такі години неодному тривога ввійде в душу, всеж він ніколи не повинен забувати, що по кожній такій хвилині приходить визволення; що рух, який прагне відновити світ, мусить служити не хвилині, а майбутньому.

Можна при тім ствердити, що найбільш далекосяглі успіхи в історії, се переважно ті, що в своїх початках стрічали найменше зрозуміння, бо в найострішій опозиції стояли до загальної громадської думки, до її стремлень.

Хто прагне стати на чолі нового руху, не сміє боятися виступати перед людьми, що вірять в щось зовсім противне тому, в що вірить він; що мають волю, спрямовану в зовсім иншу сторону, аніж його воля.

В сій боротьбі дуже важна одна річ: «заздалегідь вибити ворогові з рук зброю його протиаргументів». Противники нового руху майже завше виступають з оклепаними аргу-

ментами, що стало повторяються. Щоби їх збивати — належить заздалегідь вже усвідомити собі можливий зміст і форму протидоказів, які поставлять вам в дискусії противники, і ще перед дискусією, в своїй промові — повискубувати їх з їх можливої аргументації. В таких випадках, всі можливі закиди треба зараз же самому перелічити і довести їх нестійність. Тоді слухач, хочби й був по вуха навантажений всякими закидами проти вас, — легше буде зеднаний для нової ідеї, коли має отвертий розум і чесне серце. Завдяки попередньому опрокиненню аргументів, якими напхала голову слухача противна сторона.

Таким способом нераз — можна з серця і мозку тисячної маси виривати якусь велику брехню і на її місце засадити правду.

4 *Сила живого слова*

Взагалі, новий рух ніколи не сміє легковажити живе, виголошене слово. Всі великі події, що перевертали світ, викликало живе слово. Вже вираз облич слухачів — допоможе промовцеві зробити потрібну коректуру своєї промови. Бо на їх обличчях прочитає, чи встані вони зі зрозумінням слідкувати за його висновками, чи вплив його промови осягає бажаний наслідок. Письменник — натомиць — не знає своїх читачів.

В пропаганді нових ідей треба нераз єднати людей, яких забобони коріняться не в їх умі, лише в їх підсвідомості; яких забобони оперті лише на почутті.

Зломити сю стіну інстинктової нехиті, чисто емоційної ненависти, ворожості, опертій на забобонах, — в тисячу разів тяжше, аніж збити

хибну або нелюгідну наукову теорію. Фальшиві поняття і невистарчаюче знання — можна усунути доказами. Опір почувань — ніколи. Лише треба відкликатися до сих таємничих сил підсвідомости — тоді буде успіх. Осягнути се — найкраще може промовець — живим словом.

Найліпший тому доказ, є факт, що німецька біргерська преса хоч дуже поширена, хоч заливала німецький нарід міліоновими накладами, всеж не могла перешкодити, що широкі верстви народу стали завзятими ворогами буржуазного ладу.

Можуть закинути, що якразжеж марксiзм, його брошури, книги і преса, а особливо його підставова книжка *Kapital* — доводить силу друкованого слова! Але марксiзм завдячує свою подивугідну владу над умами міліонів, не так друкованому творові жидівської думки, як скорше широчезній устній пропаганді, яка протягом років опановувала маси. З сотки тисячів німецьких робітників, ледви сто знає сей твір Маркса. В тисячу разів більше число інтелігентів і жидів читало його, аніж сторонників його ідей серед низших верств. Сей твір зовсім не написаний для широких мас, лише виключно для інтелектуальних провідників. Зрештою, льокомотиву марксiзму опалювали не творами Маркса, лише марсiвською пресою. А ся преса — дуже ріжнилася від буржуазної. Марксiвська преса була писана агітаторами. Соціалдемократичний покутний редактор, що завше шмигляв між приміщенням, де відбувалися збори і редакцією — знав свою читаючу публіку від стіп до голови.

Марксiзм зеднав собі міліони робітників не стільки посланнями марксiвських »батьків народу«, скільки невсипущою, направду велитенською про

пагандовою працею десятків тисяч невтомних агітаторів, починаючи від якогось великого майстра від підюджування, аж до найменшого урядника робітничих професійних союзів або до »мужа довіря« партії. На тисячах зборів, в якімсь шинку чи ідальні, де промовець стоїть на столі або на лаві — ось де кувалася марксівська свідомість робітничих мас. Чудове знання психології сього людського матеріалу, позволяла агітаторам — зеднати його собі.

В тім самім напрямі ділали масові віча, вуличні походи, в яких брали участь сотки тисяч, і які »сірій людині« з вулиці випікали на чолі горде переконання, що навіть вона, малий хробак, є членом великого дракона, під якого палаючим подмухом, в вогні і в полумі, розвіється колись буржуазний лад, а пролетарська диктатура обходитиме свою остаточну перемогу...

Власне та пропаганда виховувала кадри читачів соціалдемократичної преси, приготувляла до її читання і розуміння. При чім — повторюю — ся преса була особливого характеру. Бо коли в таборі буржуазії нераз виступали з промовами професори і вчені, теоретики і письменники всякого роду, то в противнім таборі було навпаки: там промовці пробували нераз писати.

Як тяжко опрокинути чисто чуттєві забобони і настрої слухачів, замінити їх іншими; від яких, ледви спостерегливих впливів і умов залежить успіх промови, се можна пізнати хочби по тім, що навіть пора дня, в якій відбуваються збори, сильно впливає на їх успішність. Той самий відчит, той самий промовець, та сама тема — викликають зовсім різні вражіння о 10 годині рано, о 3 вполудне або увечері... Хто сього не розуміє — нехай

підє на якусь песу до театру — о третій поплудні і увечері. Врaжіння буде цілковито инше, хоч і песа, і артисти — ті самі. Те саме можна ствердити щодо кіна. Настрій увечері буде горячийший. Бувають рівнож приміщення, які не загрівають слухачів, лишають їх холодними на найгорячіші виводи промовця, не викликають настрою.

В усіх тих випадках йде про вплив на людську волю, на її свободу. Рано і в день — волєві сили людини перебувають, мабуть, в стані найбільшої напруги і опору проти всякої спроби накинати їм чужу волю або чужу думку. Увечері слухачі скорше підлягають впливам сильнішої волі. Бо всякі такі збори се дужання двох протилежних сил. Проречистому слову апостола нової віри буде легше зєднати людей своїй волі тоді, коли вже наступило ослаблення опірної сили їх волі природним способом, не тоді, коли люди, ще в повнім посіданні всіх своїх, ще міцно напнятих духових і волєвих сил.

Тим самим цілям служить м. и. штучно викликана, і все таємнича темрява католицьких церков, блимаючі світла, кадильний дим і пр.

В такім дужанні промовця з противником, якого має собі здобути, придбає він собі тонке вичування психольогічних умов успішности своєї пропаганди. Не треба думати, що французьку революцію викликали самі філософічні теорії. Сього не сталосяб, колиб вона не мала, провадженої демагогами великого формату, армії підюджувачів, які розгрівали пристрасти пригніченого народу, аж поки не наступив вибух того жахливого вулькану, який сповнив серця сучасників безумним переляком. Таксамо і большевицька революція мала за причину не стільки писання Леніна, скільки повну

ненависти агітацію тисячів большевицьких підюджувачів. Нарід неписьмених направду не можна було заґріти до комуністичної революції творами Маркса. Його здобули оманю «раю», яку йому показували тисячі агітаторів, що стояли на службі комуністичної ідеї.

Пропаганда — се зовсім щось инше, аніж уявляють собі демократи. Автор книги *Моя боротьба* не без гумору оповідає про одного міщанського критика, який взяв під люпу воєнні промови Льюїс Джорджа, тоді міністра муніції, і прийшов до геніяльного відкриття, що його промови — духово й науково дуже маловартні, а крім того — банальні, самі загальні місця... Треба було перекарткувати маленький томик з тими промовами, щоби голосно реготатися, над бідним німецьким лицарем атраменту, що не мав найменшого зрозуміння для тих психольогічних архитворів англійця, який так блискуче вбивав свої ідеї в душі і в голові своїх мас!

Критик оцінював ті промови виключно на підставі того, яке вражіння робили вони на заблязованого міщука, а міжтим, великий англійський демагоґ мав лиш єдину мету — зробити як найглибше вражіння на масу своїх слухачів і на низші верстви англійського народу. Коли розглядати їх з тої точки погляду, то промови англійця були блискучі. Вони свідчили про подивугідне знання масової душі. Тому й вплив їх був величезний.

Порівняйте з ними безрадне — читаємо в книзі *Моя боротьба* — базікання такого Бетмана-Гольвеґа (канцлера Німеччини 1914-15 рр). Сповідно його промови були дуже дотепні, в дійсностіж

виявляли тільки нездарність людини, яка не вміла промовляти до свого народу, якого не знала...

Що Льюїс Джордж не лише дорівнював інтелігенцією Бетманові, але і в тисячу разів його перевищав, се він довів саме тим, що для своїх промов вибрав форму і вирази, які відчинили йому серце англійського народу.

Промову державного мужа до свого народу не треба міряти тим вражінням, яке вона лишає в якогось університетського професора, лише тим, як ділає вона на широкі верстви народу. Се одинокє мірило геніяльності промовця і успішності його пропаганди.

І ще про одну обставину не треба забувати. Рідко коли переконаний соціал-демократ або комуніст візьме до рук націоналістичну брошуру або книжку, рідко коли прочитає її, щоби вникнути в суть противного світогляду або простудіювати там критику свого власного. Навіть часописі читають в тих колах рідко, хіба, що вона носить партійний стемпель. Хто числиться з грошами, від того не можна жадати, щоби він лише з замилювання до об'єктивного пізнання правди, стало пре- нумерував собі ворожу часопись. На десятки тисяч ледви один знайдеться такий.

Змусити противника думати над вашими доказами можна отже, не через пресу, лише на масових зборах. Ще й тому конечні масові збори, що на них кожний, який щойно зачинає сімпатізувати з новим рухом і чується самотнім і непевним, — вперше має перед очима образ великої спільноти, а се більшости людей додає потіхи і відваги. В масі він завше почувається хороненим хочби проти того почуття певності промовляли тисячі розумових доказів.

Така пропаганда з допомогою масових зборів, помагає також плекати дух приналежности одиниці до якоїсь збірноти. Людина, що в своїм вар-статі або підприємстві, як перший представник нової науки наражена на різні неприємности, конче потребує моральної опори. Її знайде в переко-нанні, що є членом і борцем більшої, численні-шої спільноти. Масові збори укріпляють його в по-чутті слухности нової науки, розсіюють його сум-ніви. Тоді в кожній одиниці громадиться туга, воля і сила тисячів.

Демократи сього не розуміли. Вони незвичай-но мудрі, вони знають все і вміють все, — лише одного не вміли, а саме — не вміли перешкодити тому, щоби німецький нарід впа в обійми марк-сізму. Тут вони марно і нужденно завели. Вони не знали на великій зброї, на якій пізнався вча-сно марксизм, — на зброї масової пропаганди, без якої не перемагає ніяка ідея, ніяка партія.

III ОРГАНІЗАЦІЯ

1 *Більшість і вождизм*

Боротьба не за партійні цілі, не за ту чи иншу програму, лише за тріумф цілого світогляду, за перемогу власного світу ідей — потребує рішучих борців. Світогляд тільки тоді може допровадити до перемоги своїх думок, коли в його таборі знайдуться найвідважніші і найздібніші до бо-ротьби загони даної доби і даної збірноти. Коли тим загонам надати твердих форм готової до змагання організації. Тими словами — впроваджує

нас Адольф Гітлер в складні організаційні питання, в такі питання, як — партія чи орден? Демократія чи дисципліна? Більшість чи якість? Голосовання чи вождизм? Дискусії чи приказ?

Ідея вождизму — в організації, зродилася в голові Гітлера ще тоді, як він приглядався праці австрійського парламенту. Коли вчився пізнавати всі хиби, всі смішні сторони, цілу недотепність засади, протилежної вождизмові: засади більшості. Хиби сеї засади при функціонуванні державного апарату, напровадили його на думку про те, як уникнути тих хиб в функціонуванні партійного апарату.

Парламент ухвалює — більшістю — якусь постанову. І хоч яке спустошення може ся постанова спровадити на нарід, — ніхто не поносить за се ніякої відповідальності. Нікого не можна потягнути, щоб зложив звіт. Бо чиж се можна назвати відповідальністю, коли — вже по катастрофі — уряд уступає з свого становища? Або коли на місце одної коаліції партій, приходить друга? Чи взагалі якась, вічно хитлива, більшість людей — може бути за щось відповідальна?

Чи сама ідея відповідальності — не звязана, навпаки, міцно з особою, з одиницею?

Перекладіть відповідальність з одиниці на «репрезентанта більшості» — і побачите відразу, де він шукатиме своє головне завдання. Не в мозольній праці думки шукатиме він його, не винаходитиме геніяльні посунення і пляни, лише застановиться, — як свої геніяльні проекти зробити приступними й зрозумілими — отарі овець, або більшості порожніх голів, від яких він залежить, а тоді — виблагати від них дозвіл на перепровадження тих плянів.

Замість мудрости державного мужа — який мусить схоплювати великі напрямні і братися за великі рішення, такий »провідник« навчиться хіба »мудрости« — як вмовлювати в других свої переконання, оскільки він їх має.

Чи се завдання провідника? Того, хто проводить? Чи є його завданням — тяжкою працею язика здобути для свого пляну, більше або менше чистими способами зіплену, більшість припадкових зборів?

І чи многоголова юрба взагалі розуміла колись великість якоїсь ідеї, поки успіх тої ідеї не доводив їй її великості?

І що повинен робити провідник, коли йому не вдасться зеднати для своєї ідеї маси? Коли, ні підлещуванням, ні переговорюванням, не вдасться перетягти її на свою сторону?

Чи він має її перекупити? Чи покликаний стати вождем народу — має таким способом знизитися до ролі політичного шахрая?

Чи система більшості, яка м. и. панує в парламентаризмі — не провадить до заникну самої ідеї провідництва? І чи можна когось вести, поки не втілена в життя ідея провідництва? Чи може хтось думає, що світовий поступ коріниться в мозку більшості, а не в головах провідних одиниць?

Парламентарний принцип, де рішає більшість, відкидає авторитет особи, а на її місце ставляє число кождохасового збіговища. Тим — грішить проти аристократичної засади природи, при чім, очевидно — втілена в природі ідея шляхетного, зовсім не потребує втілюватися в жменьці »найвисших десяти-тисяч« передвоєнної провідної верстви...

Замість провідників — така система витворює »голови«, — провідничків, ватажків. І чим убогіший духом і здібностями такий ватажок, чим ясніша для нього самого його власна убогість, тим голосніше хвалитиме він систему, яка не жадає від нього ні сили, ні геніяльності велитня, лише задовольняється хитрунством війта-мудрагеля. Навіть воліє те хитрунство від мудрости Перікля.

Цілком природно, що в таких обставинах — ватажки-голови ще більше дрібніють. Чим більша залежність провідника від маси, тим менше дійсно глибоких політиків кортить зайняти становище такого »провідника«. Тому »представники більшости«, себто многоголови пересічності, — нічого так заїло не ненавидять, як перевисшаючу їх інтелігенцію.

Прекрасно відповідає сій системі демократії — боягузтво більшої частини так званих провідників. Що за щастя для них — при кожній великій і рішучій постанові — могли сховатися за спідницю так званої більшости!

Не дивно, що така система »провідництва« відразлива всякій чесній людині. І навпаки — притягає переважно людей з марними характерами, які уникають відповідальности за свої вчинки, завше готові — в разі невдачі своїх заряджень або вчинків — перекинути розплату за них на інших. Коли провід якої то не булоб збірноти — партії чи нації — складається з подібних типів, се мститься дуже скоро і гостро. Така збірнота ніколи не здобудеться на рішучий виступ, легко прийматиме зневагу. Бо нема в її гурті того, хто посмівби задумати і виконати відважну постанову.

Одного не вільно забувати: і в сих випадках більшість ніколи не заступить людини. Бо біль-

шість не лише представляє некомпетенцію, але також і трусість. Серед ста туманів так само рідко знайдеться один мудрий, як серед ста трусів — одна героїчна постанова. Тим способом не можна вибирати провідників. Людина, яка переростає пересічну міру, не виходить з вибору, вона має звичай сама з'являтися на історичній арені, без попереднього дозволу виборців, не стукаючи в двері.

Партійна демократична система вибору — деморалізує провід і деморалізує маси, розкладає, обезсилює збірноту, яку нібито має вести. Засаду вибору мусить заступити засада вождізму, коли збірнота має виконати далекосяглі чини і здійснити відважні пляни.

Молодий рух є в своїй внутрішній суті і в своїй організації — антипарляментарний. Себто — він відкидає і взагалі і в своїм внутрішнім устрою засаду більшості. Він відкидає систему, в якій провідник знижується до ролі виконавця волі і думок інших. Нова ідея вимагає — засади безумовного авторитету вождя разом з його безумовною відповідальністю.

Якіж практичні висліди такої засади? *Моя Боротьба* формулує їх так:

першого голову кожної місцевої групи призначає провідник, що стоїть безпосередно над ним. Всі комітети і комісії групи підлягають йому, не він тим комітетам. Працю в групах розподіляє перший голова. Така сама засада пристосовується — для округи, району і громади. Завше треба провідника призначати згори. Завше обдаровувати його необмеженим авторитетом і повноваженнями. Лише вождь цілої партії вибирається на загальних зборах членами. Всі комітети підлягають йому.

Не він — їм. Він рішає про все, вінжеж несе на своїх плечах цілий тягар відповідальности за свої рішення.

Незадоволені з нього — мають змогу потягнути його до відповідальности перед форум всіх членів партії, позбавити його уряду, коли він нарушив засади руху або зле служив його інтересам. Тоді на його місце приходить той, хто вміє ліпше. Але з тим самим авторитетом і з тою самою відповідальністю.

Шлях всякої ідеї, яка прямує втілитися в житті, такий: в голові одної людини повстає якась геніяльна думка. Та людина чується покликаною проповідувати иншим свої гадки. Її проповідь еднає їй певне число прихильників. Коли число прихильників зростає, звістун нової ідеї не має можливости особисто впливати на прихильну масу, ні вести її. Тоді виникає потреба посередників. Ідеальний стан уступає місце иншому — народжується організація. Творяться малі підгрупи, місцеві гурти, що творять комірки майбутньої широкої організації.

Але сі групи можна засновувати не скорше, аж коли авторитет провідника руху, його ідейного основника — узнаний без застережень. Значіння духового осередку руху — величезне. Лише його наявність, наявність місця, обдарованого магічним чаром Мекки або Риму для своїх віруючих, — може надати тревалу силу рухові, який черпає свою міць в сій внутрішній єдності, в узнаванні одної верхівки, що ту єдність репрезентує.

2 Єдинофронтова дурійка

В демократичних суспільностях — себто в суспільностях, пережертних раком демократичних ідей — найвисше цінять гасло «єдиного фронту», ідея — вульгарно кажучи — Ноевого ковчегу, ідея злуки всіх і всяких, таких і сяких, чистих і нечистих, ідея числа, юрби, — чим більше, тим ліпше. Кого більше? — все одно!

На такій засаді творити партію — рішучо противиться *Моя боротьба*. Її автор виставляє тезу: «майбутнє якогось руху означене фанатизмом, нетолеранцією, якими його прихильники заступають його як єдино правильний і угрунтовують його невзгоді з іншими подібними групами, але проти них».

Велика помилка думати, що могутність руху зросте через злуку з іншим, подібним до себе. Кожде розширення таким шляхом, спочатку, певно означає, що зовнішній об'єм збільшився і — тим самим, в очах поверхового споглядача, і могутність руху, але на ділі воно всисає в себе даний рух, в такому випадку, і має зародки внутрішньої слабости, яка пізніше хутко виявиться.

Бо щоб не говорили про подібність двох однородних рухів, то такої однородности в дійсності майже ніколи не буває. Инакше не повставалиби два чи кілька рухів, лише один. В чім не лежалиби різниці паралельних рухів — хочби тільки в різних здібностях провідників — ті різниці завше існують. Закон всякого розвою не в тім, щоб два різнородні угруповання получилися, лише в перемозі одного над другим, сильні-

шого над слабшим, в побільшенні сили і могутю-сти переможця, яку здобувається тільки в боротьбі.

Зі сполучення двох подібних політичних партій можуть виникнути хвилеві користи, на довшу мету — така сполука стає причиною пізнішого ослаблення.

Великість руху забезпечує виключно невинний розвій його внутрішньої сили і переваги над всіми конкурентами. Можна навіть твердити, що сила кожної збірноти, а значить і її право на життя — лише доти росте, доки вона визнає за-саду боротьби з іншими збірнотами як перед-умову свого існування. Тільки на користь рухові піде, коли він стремітиме до перемоги, не шукаючи моментальних успіхів, лише скріплених довгою боротьбою з конкуруючими рухами. Його ріст — в такім випадку — поступенний, але певний.

Рухи, які завдячують свій зріст лише сполуці подібних собі угруповань і завдячують свою силу компромісам, мов теплярняні рослини. Стрілою злітають вгору, але їм бракує сил, ставити чоло століттям. Бракує снаги перетревати бурі.

Великість кожної могутньої організації, яка є втіленням ідеї, полягає, в сім світі, на релігійнім фанатизмі, з яким вона здобуває собі — проти всіх інших місце під сонцем, на фанатичнім переконанні в своїм праві. Коли якась ідея сама в собі слухна і узброєна в почуття власної вартости, починає боротьбу за існування і перемогу, вона нездолана. А всяке переслідування ще збільшує її силу.

☉ Величність християнства була не в дрібних переговорах з подібними йому філософічними

школами античного світу, лише в невблаганій проповіді власної науки.

Новий рух мусить засадничо так виховати своїх членів, щоби вони бачили в боротьбі не щось, що приймається як необхідне зло, але як щось, чого вони самі прагнуть. Вони не сміють боятися ворожнечі противної доктрини, лише трактувати сю ворожнечу як щось, що дає оправдання їх власному життю. Брехню, наклепи зі сторони противників руху — все вони мусять зносити як неминуче в сій боротьбі.

Виключність, ексклюзивність, неприєднаність угруповання — ось засада, яка веде до тріумфу.

3 *Юрба чи особистість?*

Хто каже організація — організація на службі не партії, а світогляду — той каже: особистість, характер.

Ніюдин нарід не рівний другому народові. Ніодна голова не рівна другій голові. Організація вимагає перецідження своїх членів або кандидатів на них — відповідно до їх здібностей і характеру.

Світогляд, який, відкидаючи демократичне звеличення маси, має на меті згуртувати довкола себе найліпших, мусить коритися аристократичній zasadі: мусить довірити провід теж найліпшим головам. Світогляд — коли приступає до організації — повинен базуватися не на більшості, але на особистості.

Моя боротьба взорується під тим оглядом на концепції «третьої імперії», на концепції націонал-соціалістичної держави.

»Хто нині думає — пише Гітлер — що на-

родна, націонал-соціалістична держава різнитиметься від інших лише ліпшим політичним устроєм, або ліпшим устроєм свого господарського життя, себто ліпшою рівновагою між богатством і бідністю, або більшою участю ширших верств в економічних процесах, або справедливішою винагородою, усуненням завеликих різниць в платнях — той глядить лише на поверхню явищ, той не має найменшого поняття, що ми розуміємо під світоглядом».

Все оте, щойно згадане, — хоч і осягнене — не дає ніякої безпеки довготривалості організму, не обґрунтує його великості. Нарід, який прив'язуватиме вагу лише до зовнішніх форм, ніколи не може бути певним перемоги в перегонах народів. Рух, який матиме лише таку ціль, ніколи не створить нічого дійсно великого. Велике в історії творила лише велика індивідуальність, лише люди з великою душею і характером. Сего треба передусім, щоби трималася будова чи держави, чи організації.

Кожда людська збірнота лише тоді — можна сказати — добре зорганізована, коли дає як найширшу дорогу енергії творчих сил особистості. Коли основана на особистім доборі. Поставити творчу особистість на службу своєї збірноти — ось ціль справної організації. Сам механізм економічної чи політичної праці, мертвий, коли його не впроваджують в рух такі особистості.

Організація повинна робити все, щоби помагати витягати вгору — з маси — здібні голови, здібні мозки і тверді характери.

Бо не в кількості, не в механічному тягарі маси лежить сила організації, а в тих творчих одиницях,

за якими підуть маси, які на тих масах витиснуть печатку свого духа і сили свого характеру.

І навпаки, те саме добро організації вимагає, щоб усунути з неї одиниці, які не є ніякими одиницями, лише — нулями. Творчий чин особистості — не вартість маси — рішають про успіх збірності.

4 Гієрархічний поділ

Важною засадою організації є її поділ на старшин і звичайних рядовиків, її гієрархічний поділ.

Не так важно, щоби кождий окремий рядовик збірності мав досконале уявлення про деталі партійної програми. Важніше, щоби він був свято переконаний в остаточній перемозі своєї ідеї, був готовий за неї жити і вмерти. Армія, що складалася з самих генералів — мабуть не була б доброю армією. Політична організація не буде доброю організацією, коли складатиметься з самих геніяльних голів. Вона — так само як і всяка армія — вимагає теж звичайних рядовиків без яких нема дисциплінованого війська.

В суті організації лежить, що вона лише тоді може існувати і розвиватися, коли на чолі її стоїть інтелігентний, мудрий провід, а маса — не стільки «ідейно», скільки чуттєво привязана і до проводу і до своєї організації взагалі. Відділ з двохсот, однаково інтелігентних людей тяжше булоб — на довший час утримати в карності, аніж такий самий відділ, що складався би з ста дев'ятидесятьох менше інтелігентних і десятих з більш розвиненою інтелігенцією.

З того факту колись витягла для себе велику,

користь німецька соціал-демократія. Вона включила в свої ряди тих, що — вийшли з ширших верств народу — перейшли військову службу і навчилися там суворой дисципліни. Соціал-демократична партія теж складалася з рядовиків і офіцерів. Біргерські партії хитали головою на факт, що соціал-демократія організує широкі маси неосвіченого люду. Але саме в тім була сила соціалізму. Бо коли передвоєнні біргерські партії, в своїм одностороннім інтелектуалізмі, представляли собою нездисципліновану банду, в той час — з свого менше переінтелектуалізованого людського матеріалу — створив марксизм армію партійних вояків, які так само карно корилися своєму жидівському діригентові, як передтим німецькому офіцерові. Сила політичної партії зовсім не полягає на високій і самостійній інтелігенції поодиноких членів, скорше на здисциплінованім послуху, з яким її члени йдуть за своїм духовим проводом.

Рішає — провід. Коли два відділи вступають між собою в боротьбу, переможе не той, в яким кожний рядовик дістав найкращу стратегічну освіту, лише той, що має здібніший провід і — водночас — найбільш здисципліноване, найбільш здібне до сліпого послуху, найкраще вимуштроване військо.

Ось основна і важна думка, яку ніколи не сміє спускати з під уваги той, хто прагне, щоб його світогляд став чином.

З неї випливає слідуєча засада організації, яку встановляє Гітлер. Така організація, яку він має на думці, яка опирається не на партійний програмі, а на світогляді — повинна спиратися не на самій інтелігенції, але й на ширших верствах на-

роду. Кожда спроба — без такої організації — приступати до здійснення світогляду — буде безуспішною.

5 Разом чи окремо?

Чи ж організація, якій прапором служить світогляд — має йти самітно? Чи конче в боротьбі з конкурентками, які стремлять нібито до тої самої мети? Чи не зискалаби сама справа на злуці тих організацій, які хоч наріжно, але йдуть до тої самої мети?

Ніколи! — відповідає автор книги *Моя боротьба*. Бо — »міцний є наймогутніший, коли є сам«!

Як повстають союзи, угруповання, партії — які нібито йдуть до тої самої мети? Само в собі булоб льогічним, щоби якась одна ціль була предметом стремлінь одного ж угруповання. Якось людина проголошує ідею, що виносили її душа і її мозок. Коло неї збираються прихильники: захоплені, віддані. Основується союз, партія. Найпростіша річ в світі, колиб всі інші, що захопилися тою ідеєю, приєдналися до того союзу чи партії. Коли розумувати льогічно, отже, засадою повинно бути: одна ціль — один рух!

В дійсности так не буває майже ніколи! А є тому дві причини. Одна — трагічна, друга — нужденна.

Трагічна причина, чому при розв'язці певного завдання, ніколи за неї не береться одна група, а кілька, — така: кождий чин великого формату на сій землі, має принести сповнення бажання, яке давно куняло в міліонах серць, сповнення туги не-

раз цілих поколінь. Нуджа, невиносимі відносини, тяга неспокої душі збірноти — викликають тугу за людиною, яка випровадилаби її з того стану. Збірноту, яка з такої ситуації не знаходить героїчного виходу — можна назвати імпотентною збірнотою.

Але ось така потреба »Месії« скристалізувалася, — і — не один вже уважає якраз себе покликаним виконати завдання доби! Сама доля висилає кількох, щоби історія зробила з них вибір, щоби знайшла твердшого, сильнішого — вибрала у вільній грі сил того, який розв'яже пекучу проблему часу.

Нераз буває, що цілі століття, незадоволені устроєм їх релігійного життя, тужать за відновленням; що та туга душі зроджує десятки і більше людей, які — вірячи в своє знання і покликання — уважають, що тільки вони здібні заспокоїти сю релігійну тугу, що тільки вони обов'язані виступати пророками нової науки або бодай, як борці проти старої.

І в сих випадках споконвічний порядок природи подбав про те, щоби історія вибрала найтвердшого і найсильнішого, щоби він сповнив ту велику місію. Але широкі маси щойно пізніше усвідомлюють собі, що якраз сей один — виключно він — був покликаний. Навпаки, спочатку всі уважають многих з посеред себе за так само слушно покликаних, як і того одного, для розв'язання великої проблеми часу. Окружаючий світ звичайно дуже довго не розуміє, хто серед нього здібний сповнити те покликання.

Тому — протягом століть — а часом в тій самій добі — з'являються різні люди, основують рухи,

щоби гонити до мети, яка — бодай вони самі так твердять — є в них однакова, або яку уважає за однакову широка маса. Бо маса — має неозначені бажання, лише загальні переконання. Рідко коли здає вона собі виразно справу з суті своїх бажань і з шляху, яким треба йти, щоби їх здійснити. Трагізм положення в тім, що сі люди, стремять до однакової мети йдучи ріжними шляхами, навіть не пізнаючи себе, в найчистійшій вірі в своє покликання, більше того — пересвідчені, що тільки вони йдуть правим шляхом!

Що такі рухи, партії, релігійні групи — зовсім незалежно від себе повстають, зроджені загальною тугою своєї доби, щоби гонити до однакової мети, — се бодай на перший погляд — представляється трагічно. Бо многим так хотілосяб думати, що розкидані по ріжних дорогах сили, зеднані разом — скорше осягнулиби спільну ціль...

Але так не є! Так вже в своїй неблаганій льогіці постановляє доля, яка пускає до перегонів найріжнородніші сили і групи, щоби вони дужалися між собою за пальмовий вінець переможця. А серед них та сила, той рух приведе до остаточної цілі, який вибрав найясніший, найкоротший і найпевніший шлях до неї.

Та й якжеж можна булоб ззовні осудити правильність чи неправильність якогось шляху, коли не дати силам вільної гри? Коли не вирвати вирішення з рук доктринерів і всезнаюок? Коли не скласти вирішення в руки тій непомильній доказовій силі, якою є всім очевидний успіх, який остаточно рішає про правильність кожного чину!

Коли ріжні групи машерують в напрямку до тої самої цілі, то вони будуть основніше дослі-

дужувати шлях, яким йдуть, можливо його скорочувати і пробуватимуть — напружуючи цілу свою силу — скорше допяти до цілі. З такого дужання виходять поодинокі загартовані змагуни. З багатьох невдалих спроб історія витягає користи для себе і для колективу, що ті змагуни до нього належать. Роздріб сил, розбрат і взаємне поборювання — стають найкращим способом для досягнення цілі!

Візьмим приклад з історії: ривалізацію Австрії і Прусії, що обидві стреміли різними шляхами до об'єднання німецького народу. Пізніші історики того трагічного дужання писали, що краще булоб, колиб стільки сил і часу було заощаджено, колиб обидві ривалізуючі сили відразу погодилисяби і разом — і скорше — дійшлиб до спільної мети...

Але дійсність рішила инакше! Німецька єдність повстала саме з явища, яке мільйони німців, з серцем, що кривавилося від болю, відчували, як страшний знак національного розбрату: німецька імперська корона — символ єдності німецького народу — була здобута не в боях під Парижем, як пізніше твердили, а на полі бою під Садовою, в братовбивчій битві між Австрією і Прусією. Основання німецької імперії наступило не шляхом угоди між противниками, не вибором спільного шляху до спільної мети, лише як вислід свідомого, а часом і несвідомого змагання за гегемонію, за пановання, змагання, з якого вийшла Прусія переможною...

Людська мудрість ніколи не прийшла до такого мудрого рішення, до якого прийшла мудрість самого життя, себто вільна гра сил. Бо і хтож — в німецьких краях перед двома роками по-важно мігби думати, що гогенцолернська Прусія,

а не Габсбург — стане коміркою, основницею і провідником нової імперії зеднаних німців?!

А тепер — хто смівби заперечити, що доля таки ліпше зробила? Ні, природний розвиток, хочби і по вікових змаганнях і спорах, всеж таки поставив ліпшого на місце, йому належне. Так буде завше, так буде вічно, так було все.

Тому не маємо чого оплакувати, що різні люди йдуть на той сам шлях, шукаючи тої самої мети. Тим — а не иншим способом — пізнати, хто є сильніший і бистріший, хто переможець.

Але є ще друга причина, чому в життю народів повстають рухи однакової природи, які стремлять нібито до однакової мети, але різними шляхами. Ся друга причина не тільки, що не є трагічна, вона просто нужденна.

Ся причина — се сумна мішанина з заздрости, зависти, амбітності і злодійкуватости, які — на жаль — нераз в одночас стрічаємо в одній людині. Як тільки зявиться на арені людина, що глибоко відчула потреби своєї збірноти, народу; як тільки, пізнавши суть недуги, що гризе сю збірноту, зачинає поважно застановлятися над способами її лікування; як тільки знайде — як їй здається — шлях до оздоровлення, — заразже різні дрібнодухи уважно отвирають на ту людину очі. Уважно стежать за вчинками тої людини, яка притягла на себе увагу загалу. Цілком як ті горобці, що нібито зовсім байдужі, а на ділі з крайною напругою, зиркають на щасливого товариша, який знайшов кусник хліба, щоби в найбільш несподіваній хвилині — обрабувати його. Так і сі дрібнодухи.

Ледви лиш хтось з людей вибере нову доро-

гу, умлівіч ціла хмара «валенсайлів» насторожується, заразже вітрять якийсь смачний кусник, що — ануж — лежить на прикінці тої дороги! Як тількиж вони винюхають, де сей кусник можна знайти, зараз ноги на плечі і найкоротшою дорогою летять до цілі.

Як тільки нова наука стане теоретично на ноги, усталить свою програму, тоді також зараз з'являються отсі дрібнодухи з заявою, що вони «теж» йдуть до тої самої мети! Але крий Боже — вони не стануть в ряди вже розпочатого руху, не признають першенства, тому рухові, лише попросту обкрадуть його програму і на ній оснують — «власну» партію!

При тім вони о стільки безсоромні, що зачинають вмовляти світ, що ще здавна прагнули того самого. І дуже часто — через легкoduшність суспільности — їм вдається поставити себе в корисне світло, замість стягнути на себе загальну погорду.

Безсоромність сих людців тим більша, що вони, засновавши власну організацію — якраз спричинилися до розщеплення руху, що якраз вони роблять найбільший галас, найголосніше кричать про потребу єдности, коли побачать, що всеж таки не вдалося їм випередити противника, який скорше виступив на той шлях.

Автор книги *Моя боротьба* згадує часи перших успіхів націонал-соціалістичної німецької робітничої партії, коли то різні амбітники, які передтим не мали ані власних цілей, ані власних думок — нагло почули себе «покликаними» робити те саме, що нац.-соц. партія. Нагло повстали програми, без решти відписані з програми гітлерівської партії;

нагло з'явилися апостоли ідей, вкрадених в Гітлера; нагло висунено цілі, за які його партія боролася вже від ряду років....

Одиноким причиною, чому ці люди завзялися конче малпувати націонал-соціалістичний рух і його партію — було: особисте дрібне амбітництво, бажання грати ролю, до якої ті люди цілком не доросли, приносячи в своє підприємства лише сміливість в штуці обкрадування чужих ідей, сміливість, яку в звичайних випадках називають просто злодійством.

Так повстають угруповання політичних клептоманів, злодійські товариства типів, що примазалися до чужих ідей, які — їм здається — здобувають популярність.

Ся друга причина рівнобіжних рухів — не є трагічна, вона нужденна. І протиприродним булоб, колиб початковий рух задумав лучитися »в ім'я спільної цілі« з тими політичними клептоманами.

Утворивши такі спільноти, ніколи слабші групи не стануть сильнішими, але часто сильніша група — стане слабшою. Думка, що через об'єднання слабих груп витвориться могутніший чинник сили, неслухна, бо більшість часто репрезентує лише глупоту і трусість.

Така сполука знищить рівнож вільну гру сил, гру, яка провадить до добору кращих. Така сполука — тим самим — перешкодить перемозі здоровішого і сильнішого. Такі штучні сполуки — се вороги природного розвитку. Вони перешкоджають успішній розв'язці проблеми, не сприяють їй.

Бувають випадки, що — з чисто тактичних причин — провід якогось руху, який глядить в майбутнє, підприймає спільні кроки з подібними гру-

пами на короткий час і в стисло означених справах. Але такий стан не сміє тревати довго, бо інакше цілий рух обернеться в нівець. Бо інакше — стратить на силі і не здолає висадити з сідла свого конкурента.

Не треба забувати, що все дійсно велике на сім світі, ніколи не вибороли обеднання. Що все велике осягалось перемогою одного однісінького побідника. Коаліційні, поєднавчі успіхи, вже завдяки способів, яким повстали, носять в собі зародок майбутнього надщерблення, навіть втрати вже осягнутого... Великі, що перевертають світ, зміни-перевороти можна подумати і здійснити лише як титанічну боротьбу одної, міцно спаяної групи, ніколи — як підприємство обеднань.

Так само свою ціль як писав автор книги *Моя боротьба* — ніколи він не думав осягнути компромісовою волею різнородних груп, лише твердою мов сталь волею одного однісінького руху, що перебється і прийде до значіння сам проти всіх...

Такий бо є шлях всіх організацій, що мають дійсно далекосяглі цілі. Наріжно — не разом!

6 Одне — пропаганда, друге — організація

Не кождий пропагандист є добрий організатор, не кождий організатор — добрий пропагандист. *Моя боротьба* висуває такі засади:

Організатор мусить бути передусім — психологом. Він не мусить формувати людину. Мусить брати її такою, як вона є, а тому мусить бути знавцем людської душі. Він не повинен ані недоцінювати масовика, ані його перецінювати. Мусить не спускати з ока ні людських слабостей, ні

бестіяльства, мусить числитися з усіма чинниками, щоби створити групу — сильну, спаяну, здібну вести свою ідею до перемоги.

Завдання організатора — не формулювати ідеї, а вести людей, зеднаних для ідеї. Безпредметово булоб сперечатися, *що* має більше значіння: купати цілі та ідеали людськості, чи — здійснювати їх? Одне не має сенсу без другого. Найкраща теорія лишиться безвартною, коли нема провідника, що повівби маси під прапором тої ідеї. І навіпаки, що допоможе геніяльність вождя, коли глибокий теоретик не сформулує цілей руху? Теоретика, вождя і організатора в одній особі — можна стрінути надзвичайно рідко.

— Пропаганда має притягати до руху — прихильників, симпатиків. Організація — членів, борців.

Прихильництво — вимагає лише пасивного визнавання ідеї, членство — активного заступництва і оборони ідеї. На десятиох прихильників ідеї звичайно припадає один, найбільше два — члени.

Прихильництво коріниться лише в пізнанні, членство — у відвазі пізнане боронити і даліше пропагувати. Пізнання відповідає пасивній природі людей, що в більшості є інертні і боязкі. Членство вимагає активістичного настрою меншости.

Пропаганда має дбати про те, щоби ідея придбала прихильників. Організація — про те, щоби найвартніших прихильників — зробити членами. Пропаганда не повинна сушити собі голови вартістю кожної одиниці, яку навернула, її здібностями, мудрістю, спритом, чи характером, Але організація — має переціджувати зеднаних для ідеї сторонників...

Пропаганда намагається накинути свою науку

як найбільшому числу. Організація — огортає в своїх рамках тільки тих, які — з психологічних мотивів — не грозять стати гальмом, коли треба буде поширювати свій світогляд серед громадянства. Пропаганда освоює загальний з своїм світоглядом, робить той загальний дозрілим на час перемоги ідеї. Організація — саме бореться за ту перемогу, еднаючи разом тих прихильників, які готові активно сприяти тріумфові ідеї.

Тим скорший й імовірніший буде тріумф ідеї: чим більш захоплююча є пропаганда, чим більшу масу вона огортає, і — чим більше виключною, чим більше напруженою і міцнішою є організація, яка ділає не в теорії, а на практиці. З того випливає, що число прихильників ніколи не є завелике. А число членів — скорше може бути завелике, аніж замале.

Коли пропаганда огорне своєю ідеєю цілий народ, організація може витягти з того консеквенції з маленькою жменькою людей. Инакше пропаганда і організація. Инакше — прихильники і члени. Вони стоять до себе в протилежному відношенні. Чим ліпше справувалася пропаганда, тим меншою може бути організація. Чим більше число прихильників, — тим скромнішим може бути число членів.

І навпаки, чим гірша пропаганда, тим більшою мусить бути організація, чим менше число прихильників руху, тим більше членів мусить охоплювати організація, коли хоче мати якийсь успіх.

Одне з найважливіших завдань організації є дбати про те, щоби якісь внутрішні тертя серед членів не ослабили працю і не doprowadили до розколу. Щоби не завмер зачипний дух. Число чле-

нів не повинно рости до безконечности, навпаки! Лише дрібна частина людей має снагу і мужність. Кожда група, яка непомірно збільшує число своїх членів, — мусить ослабнути. Групи, в яких загал членів переростає певне число, поволі тратять своє завзяття, нездібні провадити рішучу пропаганду своєї ідеї.

Чим яркіша і радикальніша якась ідея, тим енергічніші її члени, бо від такої ідеї здалека тримаються трусливі філістри. Повстає свого роду природний добір, який служить часто на користь ідеї.

Найбільша небезпека, яка може грозити ідеї, се ненормальне і скоре збільшення числа членів гурту. Поки ідея в початках свого шляху, поки на тім шляху треба стрічати самі терни — боягузи тримаються здалека. Але коли розвій подій ворожить близький успіх ідеї, — сноби, приплентачі і боягузи злітаються масово під новий прапор. Сим треба пояснити, чому деякі переможні рухи, перед осягом остаточної перемоги, два кроки від мети, нагло охлявають, звивають боротьбу і завмирають. Се тому, що по першій успішній якості руху, під його стяг збігається стільки шумовини, яка — числом — бере гору над випробованим елементом, і спихає цілий гурт до свого рівня. Тоді завмирає фанатизм, параліжується завзяття, до вина вливається води. Ось чому, конечно, щоби новий рух, просто з мотивів самозбереження, як тільки зачинає здобувати перші успіхи, — зараз замкнув прийняття в число членів; щоби приступив до дальшої розбудови організації крайно обережно і обачно, по дрібязковим іспиті. Тільки таким способом здолає затримати — основне ядро гурту, свіжим і несфаль-

шуваним. Се ядро, — лише воно — повинно і далше кермувати рухом, надавати йому обличчя і напрямну, ідейний зміст.

Всі великі рухи, політичні чи релігійні, завдячували свої великі успіхи лише тому, що визнавали і примінювали сі засади.

Автор книги *Моя боротьба* згадує початки своєї пропаганди. Сю пропаганду він намагався вести найрадикальнішим способом. Щоби — свідомо — відстрашити хитливих і не допустити їх проникнути в ядро націонал-соціалістичного гурту. Цілі тисячі, пише він, були таких, які запевняли, що вони »теж« цілковито годяться з новою наукою і рухом, але — членами бути не можуть. Радикальність руху ставляла найостріші вимоги до членів, на що не могли пристати мирні міщухи-бірґери, хочби всім серцем і симпатизували з рухом.

Добре, що було так — пише автор книги *Моя боротьба*. Бо колиб сі хитливі вдерлися тоді до націонал-соціалістичного гурту, то з нього вийшлоб може поцтиве братство, але ніколи — велика партія. Та радикальність гасел тої пропаганди — відразу зєднала сотки тисячів, коли не членів, то рішучих прихильників.

7. Особиста відповідальність і справність

Організація великого руху не сміє бути збудована на засадах, принятих в парляментаризмі. Вона мусить мати за підставу — особисту відповідальність. В книзі *Моя боротьба* читаємо про початки гітлерівської організації:

В початках руху в 1919-1920, на чолі стояв ко-

мітет, вибраний зборами членів. Комітет складався з першого і другого касіра, з першого і другого секретаря, з голови і його заступника. Крім того були начальник пропаганди, і референти інших відділів. Отже комітет втілював в собі те, що рух мав поборювати — парламентаризм. Бож на сій засаді мали бути побудовані і всі підлеглі організації партії. Комітет рішав всі справи на підставі більшості голосів. Бракувало всякої особистої відповідальності. Були тут касіри, організатори, шеф секції пропаганди, організаційної і пр., але до кожної окремої справи — мусіли вони зайняти спільне становище і рішати більшістю голосів. Отже, людина, що завідувала пропагандою, голосувала в справі, яка обходила людину, що дбала про скарб організації; ся остання голосувала в справі, яка обходила організаційного референта, а сей знову — рішав в справі, якою мав журитися лише секретар.

Нащож тоді призначалося окрему людину, щоб вела пропаганду, коли касіри, або пресові чи персональні референти могли вирішувати справи тої пропаганди? Се було так само незрозуміло, як колиб в якійсь фабриці конструктори одного відділу або одної галузі рішали в справах інших відділів, якими мали журитися зовсім не вони.

Автор книги *Моя боротьба* змінив се дуже хутко. Впровадив єдино-спасенну засаду особистої, не колегіяльної, відповідальності. Перший голова — став відповідальним за провід цілим рухом. Він розділює сили комітету, що є під його керівництвом і приділює кожного до його роботи. Кожний з приділених — безрешти є відповідальний за свою працю і підлягає лише першому голові, який дбає про цілість, а — через

вибір людей і через надавання загальних напрямних дбає про гармонію і добру працю цілої машини.

Сей закон засадничої, особистої відповідальності — став засадою націонал-соціалістичної партії. Се було не на руку людям, які охоче звалили би відповідальність за невдачу своїх потягнень на більшість або цілий комітет. Але кождий новий рух, який відкидає засади парляментаризму, не повинен сам їх мати там, де заряджує власними справами. Через те його сила не зменшиться а навпаки збільшиться.

Рух, який в часи пановання засади більшості стає на основі вождізму і почуття відповідальності, що з тої думки випливає, мусить пристосувати і свою організацію до тої ідеї, на ній її будувати.

Особиста відповідальність — і особиста здібність, справність (кваліфікації) кожного члена, що активно працює на користь нового руху — ось один з підставових принципів організації. *Моя боротьба* має декілька цікавих сторінок про те, — як сю другу засаду застосував основоположник націонал-соціалістичного руху в органі партії *Völkischer Beobachter*.

Орган називався «народним» — отже мав всі добрі, але й лихі сторони «народних» установ: хоч як шляхетний був його зміст, але адміністрація — з купецької точки погляду, — була до нічого! Бо його основники думали, що народні часописи мають утримуватися народними пожертвами. Замість того, щоби в конкурентійній боротьбі з іншими — виборювати собі право на існування. Ніхто спершу навіть не думав, що просто негарно, хотіти занедбання або прогріхи адміністрації підприємства, покривати добровільними жертвами добрих патріо-

тів. Сі погляди — треба було поборювати і замінити іншими. Треба було відкликатися до особистих здібностей людей, а не до кишені патріотів.

Так само поступали в організації не лише преси, а цілого націонал-соціалістичного руху. В кожному бюро партії працювали, як в приватнім підприємстві. Кождий працівник мусів вирізнятися своєю справністю, і працьовитістю, і не смів в ніякий спосіб покликатися на те, що він «добрий націонал-соціаліст». Важна була не його декларативна «відданість» ідеї, а його фактична здібність працювати і дійсна користь, яку приносив справі, якій служив. Партійний патріотизм кожного повинен був виявлятися насамперед не в словесних заявах, не в «почутті», а в пильності, в невсипущій праці в опанованні своєї окремої ділянки. Хто в своїй обмеженій ділянці не виконував свого обов'язку, не повинен був хвалитися своїм партійним патріотизмом, проти якого на ділі грішив.

Партійні бюро — не сміли бути ніякими сінекурами, місцями відпочинку, ані винагородами за сімпатизування з рухом.

Рух, що так остро виступав проти партійницької корупції, повинен і власний апарат тримати чистим від неї. В адміністрації часописі працювало кількох урядовців, що належали давніше до баварської народної партії, але які були понад всякі похвали в своїй праці. Націонал-соціалізм отворив їм широку дорогу до роботи в рамках свого руху. Власне таким відношенням до працівників зєднав собі гітлерівський рух загальні сімпатії. Ті баварці пізніше стали добрими членами руху. Очевидно, здібного партійного товариша треба ставити понад такогож здібного непартійного. Але —

ніхто не смів отримати становища лише завдяки приналежності до партії, незалежно від особистих кваліфікацій. *The right man on the right place* (властива людина на властивім місці) — ся англійська засада стала засадою організації, причиною її скріплення і сили.

8 Виховання кадрів

Підставовим завданням організації є виховати кадри членів. Здобути їх ідейно для організації — се діло пропаганди. Виховати характер своїх членів — се обов'язок організації.

Певно, людська природа формується вже в дитинстві. Самолюб залишиться самолюбом, ідеаліст — ідеалістом. Але є мільйони людей, в яких не так яскраво позначилися їх душевні прикмети. Які мають лише нерішучий нахил в ту чи іншу сторону. Розвинути якісь прикмети душі, а другі — загальмувати, одно з перших завдань організованої групи.

Як часто — читаємо в цитованій тут книзі — підчас війни чути було нарікання, що німецький нарід не вміє мовчати! Як тяжко було через се охоронити перед всезнайством ворога найважливіші таємниці... Се тому, що німецьке виховання перед війною так мало вчило дітей штуки мовчати. Чи в німецьких школах не заохочували до донощицтва на своїх товаришів? Чи не хвалили таких за »отвертість«? Чи підносили коли мовчазність як цінну мужеську прикмету? Щож дивного, що потім довелося робити такі страшні досвіди підчас війни? — Бо і тут можна сказати: хто

не вправлявся в чімсь замолоду, не потрафить того пізніше.

Вірність, жертвенність, мовчазність — ось властивості вдачі, які повинен мати кождий член гурту. Їх ніхто не навчав перед війною. Так само забули відзвичаїти дітей від плаксивого нарікання. Тимчасом вже дитина повинна знати, що біль і несправедливість треба вміти зносити мовчки.

Але найважливіше — виховати волю, рішучість, радість відповідальності. Не тільки у війську є засада, що якийби то не було приказ ліпший, як ніякий. Якась відповідь ліпша від ніякої. Страх сказати щось фальшиве або дати якусь відповідь, повинен нас більше соромити, аніж неправильна відповідь. На тій примітивній засаді ґрунтується відвага чину.

Німецький нарід — читаємо тамже — має брак волі, який не дозволяє зважитися на рішучу постанову, получену з ризиком. Один німецький генерал сказав: »я ділаю тільки тоді, коли є 51 відсотків успіху«. В сім »51-м відсотку« лежить трагедія німецької катастрофи! Хто вимагає від долі певності успіху, той вирікається всього героїчного. Хорий на рака, засуджений, без операції на смерть, не потребує, щоби їй піддатися, аж 51-відсотків певності, що операція буде вдатна. Він повинен їй піддатися навіть, колиб мав лише пів відсотка виглядів на вдачу. Такимжеж нещастям є страх відповідальності, боязнь підпринимати рішучі кроки. Бо і з чим піде такий вічно нерішучий член гурту на підбій маси? Психіка широкої маси невразлива на все половинчасте і слабе. Її душа менше приступна відірваним доводам розуму. Вона відчуває тугу за силою, що моглаби вести її. Її

приємніше схилитися перед міцнішим, аніж опанувати слабшого. Їй більш імпонує наука того, що не терпить коло себе ніякої іншої, аніж того, хто через нерішучість вдачі, не може прихилитися ні на один, ані на другий бік.

Колиб супроти соціалізму виступили пропагатори, хоч і слушної ідеї, — але які пропагували би її з такоюж брутальністю як свою соціалісти, сі останні давно булиб зломані. Людина, член гурту з сильним характером вартісніший аніж високомудрий безхребетник. Нарід мудрагелів з надщербленою волею і з «гуманітарним» світоглядом, — не підібе неба, навіть не забезпечить собі можливого істновання на землі. В тяжкім дужанні за істновання, рідше падає той, хто найменше знає; частіше той, хто з свого знання не здолає витягнути відважних консеквенцій, а ще марніше впроваджує їх в чин. Сила розуму не допоможе тому, хто з свого знання не здолає витягнути відважних консеквенцій, а ще марніше впроваджує їх в чин. Сила розуму не допоможе тому, хто слабовільний, хитливий і трусливий з вдачі.

Формовання душі юнаків — перше завдання організації.

На регіональнім зїзді націонал-соціалістичної партії в Нірнбергу, Альфред Розенберг, 13 жовтня 1934 говорив, що взірцем його партії є — орденчин. »Уживаючи слово »орден«, ми доводимо, що не плекаємо почуття ворожости супроти середновіча. Ми гадаємо, що середновіче породило багато творчих сил, покликало до життя багато могутніх політичних і артистичних вартостей. Але коли ми викликаємо в пам'яті часи середновіча, то не на те, щоби вказати, як на взірці, на жебрацькі ордени, але думаємо про орден тевтонських лицарів.

Ся нова форма ордену вимагатиме дисципліни життя. Ми хочемо засвоїти її... Офіцерський корпус Фрідріха Великого теж був свого рода надзвичайний орден... Без сього офіцерського корпусу і без його традицій, ніколиб не пощастило нам виграти семилітню війну. Націонал-соціалістична доктрина, може і не все свідомо, розвивалася в напрямку сього ідеалу«...

Ідеалом стає орден, з його стислими і суворими правилами. В сім дусі ордену треба виховувати членів гурту — як сказав ще Гітлер:

»Від двох і пів тисячі років, майже всі революції, що невдалися, невдалися тому, що їх провідники не розуміли, що про перемогу рішає не загарбання влади, але виховання людини«.

Виховання в суворій дисципліні ордену.

9 Штука приказування

Демократичні організації — партії чи інші — не розуміють штуки приказування. В них провідник, се — комбінатор. Се — переважно — крутій, се — інтриган. Нікого він не веде. Його ведуть. Не прислухається до голосу своєї політичної совісти чи розсудку, лише — до змінної »громадської думки«, яка знову міняється залежно від голоснішого крику того чи іншого демагога-горлача. Він дуже рідко виступає з своєю думкою, не позондувавши наперед, який відгомін стріне вона в його партії. Завше лишає за собою якусь хвіртку, в яку все можнаб чкурнути разом з своїми вчорашніми голосними декляраціями і деклямаціями. Ніколи нічого важного не робить він на власну відповідальність і риск, завше шукає апробати більшості.

Не уступає з проводу — коли його думка непринята, лише пристосовується до іншої. В таких випадках не партія бере собі іншого провідника, лише провідник — собі іншу думку...

Інакшим є провідник в гуртах, оснований на світогляді. Він знає, що значить слово вести.

»Ціле наше життя проходить між тим, що ми називаємо — «вести когось» і тим, що ми називаємо — «слідувати за кимсь» (*führen und folgen*)... Ці слова основника націонал-соціалістичного руху, взяв собі за мотто один з вірних «фірера», щоби в дусі його науки зложити головні засади штуки приказування, дисципліни, послуху, без яких немає ніякої справної організації воєнного типу ордену. (Alfred Kotz — *Führen und Folgen*).

Який дух в провідника, — такий дух і в підвладних. Без відповідного натхнення згори, маса ніколи не здібна до пориву: коштовна машина залишиться мертвою.

В армії — старшина йде перед своїми вояками. Се перед — істотне в ідеї провідництва. А на чеснотах військового старшини — мусить вчитися своїх чеснот і провідник політичного гурту.

Коли старшина стоїть перед своєю сотнею з моноклем, то не повинен скидати його, коли надходить полковник. Голодує рядовик, не сміє їсти і начальник! Мерзне підвладний, най не загортається в плащ провідник! Журба провідника — се журба за свій відділ. Провідник повинен бути останній в таборі, останній при їді, останній на соломі, але перший при кожній праці!

Шукати посередників, — передтим як щось приказати або випитати — дуже смутне і негідне правдивого провідника. Бо підкопує його повагу. Провідник мусить око в око стати перед своїми

товаришами і так розмовляти з ними. До того не потребує третього.

Провідник не сміє наражувати себе на сміх підвладного. Не сміє бути панібратський. Може його провідник запитатися, чи він жонатий. Але — ради Бога — не сміє його питати, чому він жонатий. Смішність вбиває...

Тримати високо свою повагу і рівночасно бути побратимом — ось велика штука провідництва.

Треба вміти вишукувати з рядів підвладних найздібніших. Бо часто найздібніші — не пхаються наперед. Правдивий героїзм часто-густо мовчазний і — невідкритий і не використаний, лишається — непізнаний.

Коли ти промовляєш, як провідник, то завше запитай себе наперед, що тою промовою осягнеш? Чи запалиш вогонь ентузіазму, чи — навпаки — розібеш незаступимі вартости.

Непослух, який мусить бути покараний, є дуже часто виною не того, хто не послухав або кепсько виконав приказ, лише того, хто дав недотепний приказ. Нездібний чи необачний провідник легко викличе незадоволення. Від сього до непослуху — один крок.

Урапатріотизм і героїзм — широкоотвореної пащетки Maulheldentum — не вільно толерувати в організації. Треба випалити в собі все, що немужеське. Кождий мусить мати велику свідомість цілої поваги свого завдання. Неначе вояк на фронті.

Автор цитованої книги згадує: »Коли в мирні часи стали ми вояками, почалося для нас буйне, барвисте життя... Маневри, романтика, жінки... Повага військового стану не приходила нам на

думку... Але потім: образ першого мертвого товариша... Жахливе встало нагло перед нами. Мов луска спало все, окрім того, що витревало стоїть на грані між життям і бездонною, вогнистою глибиною... Яким малим тоді нам здалося наше я! Як жахливо встала перед нами жорстока правда, де важилося бути чи небути цілого німецького народу».

Сю повагу, сю свідомість — мусить мати кождий з гурту. Лише хто розуміє трагізм життя а мимотого йде під свої прапори, лиш той формує історію.

Нема стану душі, вільного від страху. Бо тоді не булоб і відваги. Страхіття викликають страх в кожного. Все залежить від того, як той страх перемогти і над ним запанувати.

Щоби зберігти сю повагу, для сього служить і однострій — брунатні, деінде — чорні сорочки. Однострій — виховує. Вояка з парасолею — тяжко собі уявити. І тут — провідник мусить бути взірцем. При чім не треба змішувати річей, які видаються важними з річами дійсно поважними.

Уніформа — частина форми, средство до цілі, не самоціль. Не вона важна, важна людина в однострою. Через свою уніформу людина тримається в формі. Одяг-форма, завше кожному повинен пригадувати його обовязки супроти своєї збірноти і провідника:

Спосіб відносин провідника і підвладного в службі, в акції — се приказ і послух. Хто приказує, командує — той мусить знати межі можливого. Хто має приказувати, нехай приказує. Але хай приказує так, щоби підвладні могли коритися. Щоби могли коритися з радістю. Хто виконує приказ,

мусить розуміти зв'язок свого вчинку з цілим завданням, якого лише частину він виконує. Тоді він чує, що знаходиться в чийсь сильній і розумній руці.

Так є у військовій житті, так і в іншому. Зв'язок між верхівкою і низами мусить полягати на взаємній довірі.

Приказ може мати різний вигляд. Його найкоротша форма — команда. Яка була твоя команда, таке й виконання. Коли ж ти, провіднику, крутишся довкола мов той пес, який не знає, чого хоче, то твоя безпорадність і нервозність передасться й іншим. Тоді не дивуйся, що твої підвладні зовсім не так заховуються, як треба.

Се приклад взятий з військового командування, але він має ширше значіння... Коли ти скомандував: — »позір!«, то не відходи, не скомандувавши: — »спочинь«! Бо люди самі почнуть спочивати. Бо щож інше їм робити? Але їх непослух — бо те, що вони зроблять, сеж непослух! — твоя вина.

Коли треба зробити поправки, зроби їх зновуж приказом, не випитуючи. Коли приказуєш — мусиш дбати, щоби приказ виконано цілковито, безрешти. Тому приказуй тільки те, що дасться виконати.

Велике зло передвоєнних часів — нахил до пересічності. Лише не впадати в око! — так наказувала мудрість будня. Навіть коли впадеш в око в добрім сенсі -- то зараз попадеш в перехрестний вогонь критики, заздрости, зависти і злосливости. Трохи послизнешся — тебе картатимуть в сто разів сильніше як іншого. Націонал-соціалізм скінчив з тою засадою.

Хто міг щось зробити, мусів вийти наперед. Їм належалися похвали, не пересічності, яка тікає перед чином, яка не хоче »впасти в око«. Треба виховати кожного поодинокого, щоби був, і хотів бути відважний, здібний до самостійної акції, і не боявся — переймати за неї цілої відповідальності. Не завше треба щось робити аж коли почуєш приказ. Нераз і в полі буває ситуація, коли — в біді, коли нікого іншого не було — гукає якийсь капраль: — »Сотня, слухай мого приказу!«

Член гурту мусить мати вправу перебирати команду, коли нема відповідального провідника. Мусить також заслужити на довіря своїх підвладних. Візьмім знову приклад з війни, який, зновуж таки, має значіння не лише в полі. Образ застріленого товариша — вояк знесе. Коли йому доведеться три дні не їсти, він знесе і те. Коли йому три дні лле холодний дощ за ковнір і слизьке болото влізає в черевики, ніхто не може жадати, щоби він був в добрім настрою. Але коли повз нього перейде молодий старшина з кусником свіжого хліба в руці, не поділившись з ним, — тоді все пропало... Тоді зранена душа, а що з тої рани виникне — сього годі обчислити. Бо від настрою відділу — залежить все.

Як підтримати добрий настрій? Добрий провідник є також добрий дух підвладних. Він може суворо карати помилки і занедбання, може вимагати від своїх людей крайніх границь справності і праці, але коли одночасно є справедливий; коли не їсть, як вони голодують; коли зносить всі тягарі разом з ними; коли своїм прикладом зможе довести іншим, що все тяжке треба зносити так як він, — тоді звязку між його людьми і ним взагалі не захитати. Тоді дух відділу, — знищити не

можна ніякою невдачею. Настрій і дисципліна відділу, залежить від тебе, провіднику! Від тебе залежить, чи дух відділу творитиме героїв, чи ті, що мають йти за тобою — в рішучу хвилину не заведуть тебе...

Лише таке провідництво створить — з отари — жарний відділ, з партії — орден, спаяну організацію, насичену одним духом.

Властивостями, які треба вимагати від члена нового руху — мусить Господь Бог обдарувати людину від її народження. Вона мусить мати безумовну відданість своїй великій ідеї. Як мужчина — по мужеськи служити їй. Чесність, відвага, мужність, безкористність — мусять бути основними прикметами її вдачі. Мусить мати радість зносити труди і небезпеки.

А передусім — кінчить свою книгу. Котц — треба виробити в собі той дух членів ордену, який перемагає все. Тому:

»Наша удача — удача вояка.

Наша чеснота — чеснота мужчини.

Наша любов — наш послух вождеві.

Наша ціль — Німеччина».

Так творився зовсім новий тип людини.

»Кожда велика ідея — каже Гете — з'являється як сила, що творить закони». Кожде дійсно велике нове світовідчуття, приходить разом з народженням нового типу людини. »Переживання всякої тривожної епохи — се переживання, які родяться з одної туги, з одної вдачі, з одної мрії нових людей, людей своєї доби», — писав ще в 1930 році один з провідних голов

гітлерізму, Альфред Розенберг. (Blut und Ehre). »Ідея — потребує втілитися. З сеї туги за втіленням ідеї повстав Партедон, так само як повстала Сікстіна або Девята Сімфонія. Людина, ідея і твір стають одною цілістю... Націонал-соціалістичний рух, від самого початку, створив собі свій закон: кров і земля, як передумови всякого чину, особистість як найвисший осяг народу, провідництво — проти демократичного зрівняння, заміна нездарного біргерства — новою елітою нації».

Створити людину зовсім нового типу особистості, — се звичайно та — часом свідомо, часом ні — остаточна ціль всякого переломового руху. Се апостоли нового світогляду — пропагандою — здобувають йому душі, організацією — творенням ордену — закріплюють за собою свою перемогу в світі.

Радість — виступати на арені небезпечного змагання, замишування до ясних ситуацій, ненависть до півзаходів, незрушимий намір йти до вимірної мети — і вести інших — просьбою чи грозьбою — ось прикмети того нового типу людини. Віра, що поступ можна здобувати перемогою здібніших над нездарами, погорда до ідеалу епікурейця, що знає всі про і всі contra всякої ідеї і тому не приймає ніодної з них.

Вести! Тому пануючий тип нового руху — провідник. Не треба, щоб він був генієм. Йому треба сили, енергії, витревалости, а передусім — мужности. Він не повинен, боятися — боронити себе. Провідник руху, як і державний лад, коли не вміє боронитися — гине. Але оборона не вистарчає. Провідник мусить уміти нападати, вносити розбрат і метушню в ряди противника. Твердість, получена з здібністю до наглих рішень

провідникові необхідні. Окруження мусить відчувати в нім передусім — волю. Окруження мусить знати, що якіб впливи не старалися ділати на нього, — він піде лише за вказівками власного розуму і власного серця. Що в них лише черпатиме напрямні для своїх чинів, щоб кермувати фактами і подіями, щоб опановувати ситуації о скільки се лежить в границях людської волі...

Ідеал провідника — се ідеал нової людини. Бо будівничими нового світа можуть бути лише нові люди, нова порода людей, одержимих новим світоглядом.

Сей тип нової людини повстає в новітній Європі. До сього типу належить покоління, яке починає творити на ново римську імперію, покоління, в яким Честертон бачив воскреслих римлян — італійська молодь.

Людскість? Але що таке людскість? — скричав Бодреро, шеф національного навчання в Італії — «на людскости нам не залежить. Бо наші серця нездібні обняти любовю 4 міліярди 800 міліонів мешканців землі»... Така філософія, холодна і реалістична філософія фашистівського виховання. »Але в тім вихованні — писав недавно в Temps Поль Жантізон — є залізна система, повна виключности і замкнутости, що витеребляє всякий чужий і суперечний вплив, а zarazом всякий розбрат і брак дисципліни серед італійської молоді. Особливож ся система — найбільш абсолютним способом затріскує двері перед всякою анархічною пропагандою, звідки вона не йшлаб. І сей факт дає Італії величезні користи в порівнанні з усіма країнами, в яких процвітають — в житті і в школі — комуністичні, антимілітаристичні і інші розкладові доктрини...

Дух, який вдихнула нова ідея фашизму в італійську молодь — вилічив її з споконвічного італійського *dolce far niente*, з замилювання до солодкого спокою, з байдужості, зі страху перед зусиллям і працею. Він навчив її жити небезпечно, погорджувати противником, побивати рекорди, гонити за ризиком, тріумфувати. Він приніс замилювання до спорту, себто смак до чистої акції, стихійної, безрозсудної, де треба виладовувати енергію. Він вдихнув в італійську молодь такі прикмети, як відвага, витривалість, дух самопожертви, бажання, щоб препогла в світі її воля».

Прикмети, які так припалися італійській молоді особливо тепер, коли їй довелося піднести рукавичку, кинуту їй 52-ма націями, згуртованими в Лізі Народів...

Таємниця організації? Ся таємниця не була ніякою таємницею в минулі віки, ще не розіджені ядом демократизму і фарисейської гуманності. Чим перепогла організація фашизму? Гітлеризму? Ворожа нам — большевізму, поки була ще свіжа, поки не вступила в добу розкладу?

Всі вони мали ідею. Вони протиставили ідеї — ідею. Вони мали світогляд.

Вони запалили безкомпромісовою ідеєю збірноту, вирвали її зпід впливу інших ідей — безоглядною пропагандою своїх думок. Вони проповідували свою ідею — як універсальну, не як одну між іншими.

Вони засновували свої великі ордени на засадах чисто військової карності і відповідальності.

Вони мали свої кадри вірних. Не партійних перевертнів і недовірків. Вони поставили «во главу угла» — не кількість, а якість. Тому здобули

масу. Будували не на об'єднанні всіх, а на доборі кількох. Йшли не в спілці з іншими, «заприятельними» гуртами, а самі. Будували свої кадри на основі не анархічної виборності, а аристократичної гієрархії, послууху і приказу. Вміли вести і тому, многі пішли за ними. Замість виrozumілости і по-блажливости — запровадили безмилосердну дісципліну. Хотіли — не допомогти слабим, а виховати сильних. Не так думали про людей, як про над-людей.

Ось в чім була їх таємниця! Не дивно, що під ноги їм, мов старі рудери, розсипалися ворожі «ідеї», які замість світогляду — мали мішанину протилежних ідейок; замість пропаганди — марну без переконання, оборону засад, в яких не вірив ніхто; замість — організації — клуби з розхитаною карністю і з надщербленою моралю...

Так бувало завше. Так завше і буде!

Таємниця організації — се таємниця успіху.

ЗМІСТ:

Передмова	3
I СВІТОГЛЯД	13
1) Не програма — світогляд!	
2) Сила без світогляду — ніщо	
II ПРОПАГАНДА	27
1) Прикмети пропагандиста	
2) Інтелігенти і маса	
3) Проти рожна	
4) Сила живого слова	
III ОРГАНІЗАЦІЯ	44
1) Більшість і вождізм	
2) Єдинофронтowa дурійка	
3) Юрба чи особистість?	

- 4) Гієрархічний поділ
- 5) Разом чи окремо?
- 6) Одне — пропаганда, ~~друге~~ — організація
- 7) Особиста відповідальність і справність
- 8) Виховання кадрів
- 9) Штука приказування

Джерела

Adolf Hitler — Mein Kampf.

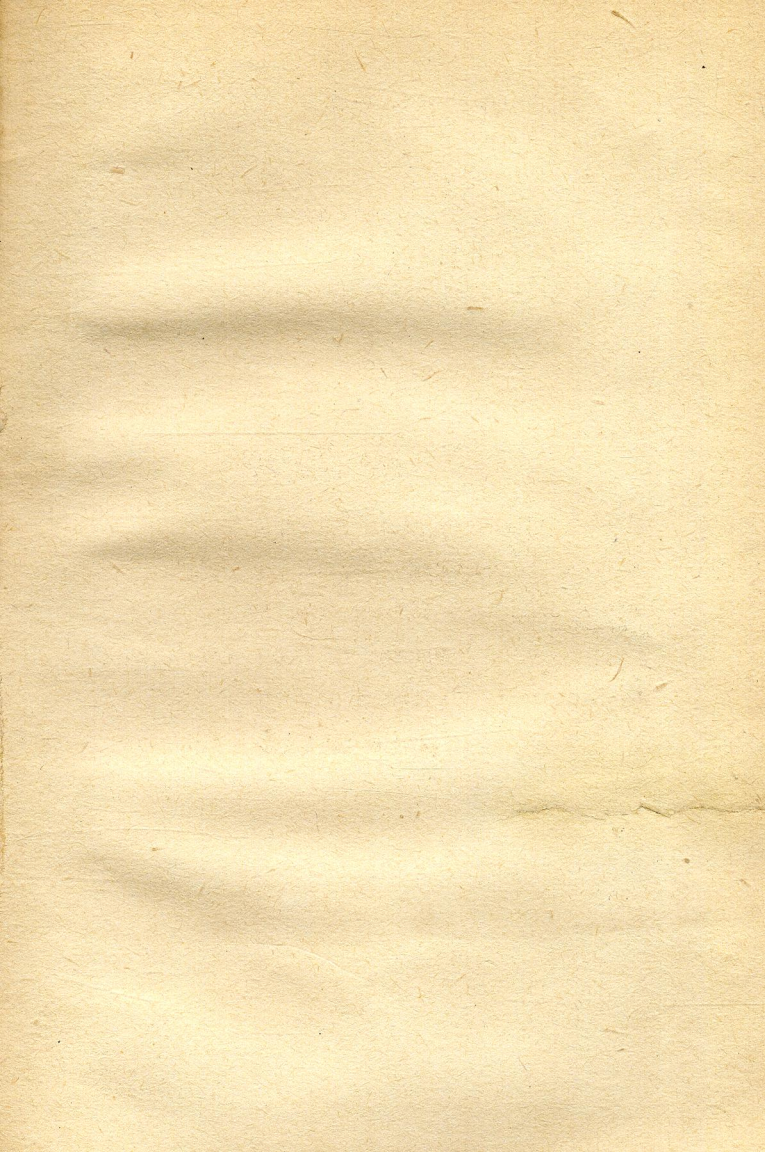
Alfred Rosenberg — Blut und Ehre.

Alfred Kotz — Führen und Folgen.

François de Tessan — Voici Adolf Hitler.

B. Mussolini — Discorsi Politici.

Д. Донцов — Партія чи Орден (Вістник 1933).

Книгозбірня Вістника

ч. 1	<i>М. Островерхо:</i>	МУСОЛІНІ	ц. зл. 1
ч. 2	<i>М. Макіявель:</i>	ВОПОДАР	ц. зл. 2
ч. 3	<i>М. Антонович:</i>	ГЕРРЕС	ц. зл. 1
ч. 4	<i>Р. Бидик:</i>	А. ГІТЛЕР	ц. зл. 1
ч. 5	<i>Д. Варнак:</i>	КАРДИНАЛ МЕРСІЄ	ц. зл. 1
ч. 6	<i>Л. Мосендз:</i>	ШТАЙН	ц. зл. 1'50
ч. 7	<i>Д. Варнак:</i>	ДАНІЄЛЬ О'КОННЕЛЬ	ц. зл. 1
ч. 8	<i>В. Темляк:</i>	ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ
полковник Ля Рок	ц. зл.
ч. 9	<i>Д. Донцов:</i>	ПАТРІОТИЗМ	
ч. 10	<i>Д. Варнак:</i>	ТАЄМНИЦЯ ОРГА	
ч. 11	<i>Д. Донцов:</i>	ДУРМАН СОЦІАЛ	
ч. 12	<i>М. Антонович:</i>	МАРШАЛ ВПЕРЕД
(Бліхер)	
ч. 13	<i>В. Темляк:</i>	ЗАВДАННЯ НОВОГО
ПОКОЛІННЯ	
ч. 14	<i>Р. Керч</i>	ФРАНКО — ВОЖД ЕСПА	ц. зл.
ч. 15	<i>Богдан Горович:</i>	НАЦІОНАЛІЗМ В БЕЛЬГІЇ	ц. зл. 1'50

2,52

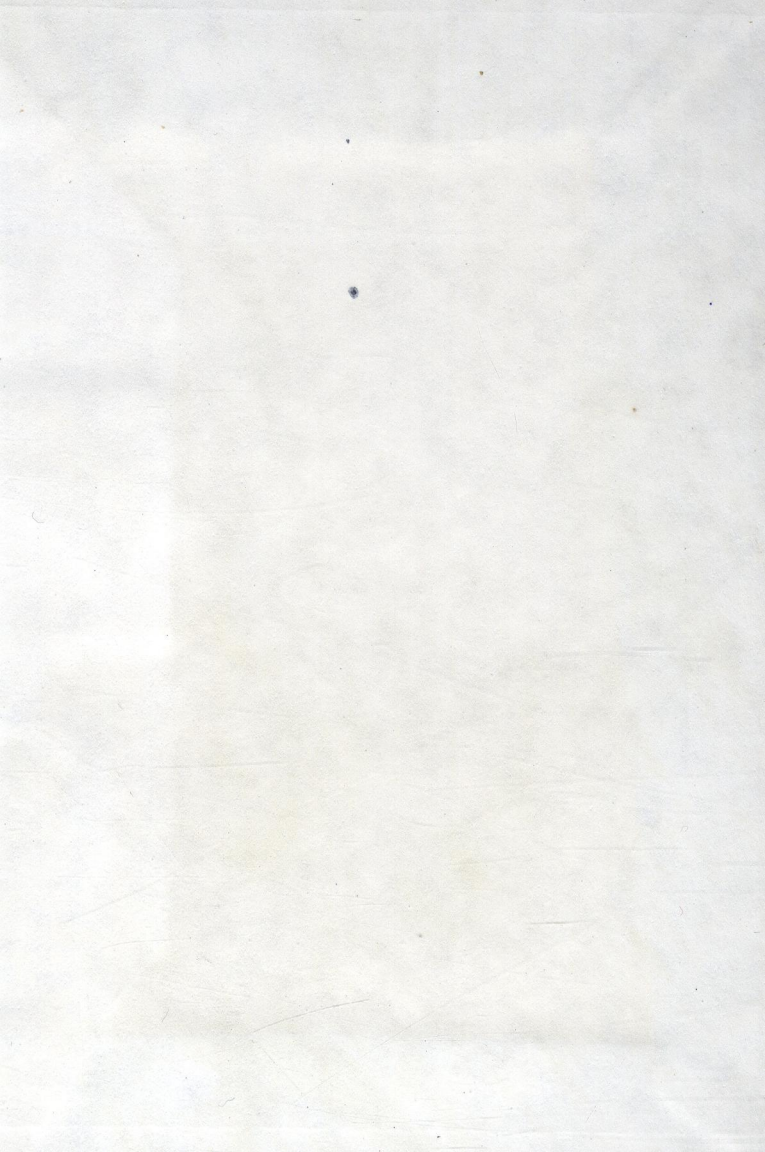
РЛ

1670

Ціна 1'50 зл.

2-е видання

1610
РЛ

Варнак Д.

Таблиця
організації